

Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy v Praze
Katedra výtvarné výchovy

FROTÁŽ

FENOMÉN TISKU FROTÁŽE V ČESKÉM UMĚNÍ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

AUTOR : MARKÉTA HORÁKOVÁ

VEDOUcí DIPLOMOVÉ PRÁCE : Doc., ak. mal. MILOSLAV POLCAR

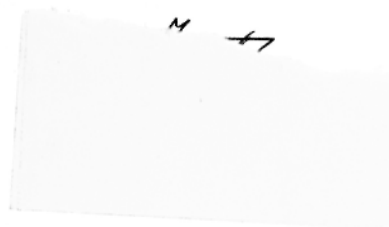
PRAHA 2005

Vlachovo Březí

17.listopad 2005

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně pod vedením pana Doc., akademického malíře Miloslava Polcara. K práci jsem použila literatury a pramenů, vedených v seznamu.

Souhlasím s tím, aby má diplomová práce byla k dispozici k prezenčnímu studiu na Karlově univerzitě

Markéta Horáková
Žižkova 100
384 22 Vlachovo Březí

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

na ... Markétu Horákovou

záměstí učitelů pro 1. st. ZŠ
Mládež, Z. Brno 100 - Věchova 584 22

IV. studia KS
tel. 348 320 353

Na základě 3.5.11. Smluvního a Zkušebního řádu UK v Praze – Pedagogické fakulty
zadávaná diplomovou prací na téma:

PROTĚŽ

Průběh roku protěže v českém umění

Průběh protěže

Průběh protěže je to období, kdy se umělec připravuje na
výstavu, kterou má předvést na veřejnosti. Průběh
protěže je tedy období, kdy se umělec připravuje na
výstavu, kterou má předvést na veřejnosti.

Průběh protěže je to období, kdy se umělec připravuje na

výstavu, kterou má předvést na veřejnosti.

Průběh protěže je to období, kdy se umělec připravuje na

výstavu, kterou má předvést na veřejnosti.

Průběh protěže je to období, kdy se umělec připravuje na

výstavu, kterou má předvést na veřejnosti.

Průběh protěže je to období, kdy se umělec připravuje na

výstavu, kterou má předvést na veřejnosti.

Průběh protěže je to období, kdy se umělec připravuje na

výstavu, kterou má předvést na veřejnosti.

Průběh protěže je to období, kdy se umělec připravuje na

výstavu, kterou má předvést na veřejnosti.

Průběh protěže je to období, kdy se umělec připravuje na

výstavu, kterou má předvést na veřejnosti.

Průběh protěže je to období, kdy se umělec připravuje na

výstavu, kterou má předvést na veřejnosti.

Autorka diplomové práce Markéta Horáková si dovoluje touto cestou poděkovat panu docentu, akademickému malíři Miloslavu Polcarovi, že jí umožnil, aby mohla na toto téma svou práci vypracovat a poté ji v průběhu celé práce vedl a pomáhal. Autorčin velký dík patří rovněž paní magistře Karle Cikánové za neocenitelné rady, příklady a metodické vedení po celou dobu, kdy se diplomovou prací zabývala.

Univerzita Karlova v Praze
Katedra výtvarné výchovy

Pedagogická fakulta
Studijní rok: 2003/04

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

pro ... Markétu Horákovou.....

obor studia: učitelství pro 1. st. ZŠ
adresa: Žižkova 100, Vlachovo Březí 384 22

typ studia: KS
tel.: 388 320 288

V souladu s §11 Studijního a zkušebního řádu UK v Praze – Pedagogické fakulty zadávám Vám diplomovou práci na téma

Frotáž

Fenomén tisku frotáže v českém umění

Pokyny pro zpracování:

V teoretické části – se zaměřte na problematiku vytvoření obrazu pomocí techniky frotáže. Tuto metodu prezentujte na příkladech tvorby českých umělců, kteří brzy po tomto objevu začali tímto způsobem pracovat.

Ve vlastní praktické části – vytvořte cyklus frotáží na téma, dohodnuté s vedoucím práce

V didaktické části – budete reflektovat získané poznatky a částečně v praxi ověříte výtvarně výchovný projekt, který zdokumentujete a vyhodnotíte.

Rozsah textu (NS): 40 stran strojopisu

Rozsah výtvarných prací: foto, dia, xerox, reprodukce

Seznam odborné literatury:

Litoměřice, Galerie výtvarného umění – katalog „Umění frotáže“

Monografie a katalogy: M. Ernst, Istler, Hudeček, Štýrský, Sklenář, Chatrný, Kmentová, Simonová, Kokolia, Č. Kafka, Medek, L., Fára, apod.

Krejčí, A: Technika grafického umění. Artia-Praha

Grapheion – 97, č. 2, Petrová, E.: str. 32 -33 Frotáž

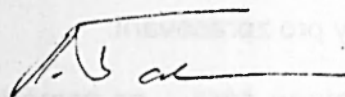
Vedoucí diplomové práce: Doc., ak. mal. Miloslav Polcar

Konzultant –ka: Mgr. Karla Cikánová

Datum zadání diplomové práce: 21. 11. 2003

Termín odevzdání diplomové práce: březen 2005

V Praze dne 22. listopadu 2003

.....
Doc. PaedDr. Pavel Šamšula, CSc.
vedoucí katedry

Převzal –a zadání diplomové práce: .....
podpis studenta-studentky ..... datum

Posudek vedoucího diplomové práce

MARKÉTA HORÁKOVÁ

Frotáž

Fenomén tisku frotáže v českém umění

Diplomová práce M. Horákové se vyznačuje velkým smyslem pro koncept. Práci rozdělila na tři samostatné části, které vytvářejí dohromady uzavřený tvar bez zřetelných slabin a se schopností uvádět svoji argumentaci v kontextech kulturních, výtvarných, didaktických i technologických.

Ve svém rozsahu práce bohatě dosahuje požadovaného standardu a ve spektru ukázek a příkladů nabízí řadu hodnotných informací. Ve vlastní praktické části diplomantka vytvořila svébytný cyklus koncepčně pojatých frotáží, které vycházejí z osobní meditace při cestách a pobytu v konkrétním prostředí, které důvěrně zná.

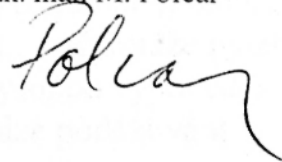
Takto získané informace a zkušenosti dokázala velmi dobře využít při práci s dětmi ve škole a nabídnout tvůrčí a kreativní hodiny výtvarné výchovy, čímž prokázala, že je dobře připravena po stránce teoretické i praktické na své povolání výtvarné pedagožky.

Před obhajobou navrhuji klasifikaci: výborně

V Praze 3. 1. 2006

Doc. ak. mal. M. Polcar

Posudek diplomové práce

MARKÉTA HORÁKOVÁ
FROTÁŽ
Fenomen tisku v českém umění

Setkání s diplomovou prací Markéty Horákové bylo pro mne malou radostnou událostí. Diplomantka si „své“ téma frotáže zvolila evidentně z plného zaujetí a zájmem o tento tradiční fenomén výtvarného umění.

Provázanost praktické, teoretické i didaktické části má svůj logický řád a jednotlivé části se vzájemně doplňují.

Úvodní zamyšlení a následné ukázky-zejména zdůraznění tvorby Maxe Ernsta Svědčí o promyšleném konceptu a dobrém cítění jednotlivostí a detailů ve vztahu k celému kontextu výtvarné kultury v jejím mnohoznačném působení a významu jako celku. Diplomantka řadí jednotlivé příklady a ukázky bez ambice nějak s nimi manipulovat nebo jim přikládat jiné výrazové a významové polohy. Ctí tradici i důležitost jednotlivých umělců pro zvolené téma frotáže.

Židovské náhrobky jsou častou výzvou pro řadu umělců i studentů výtvarných škol svojí grafickou strukturou jednotlivých nápisů i jejich hlubokým obsahem.

U takovýchto témat jde pak většinou o nový pohled, citlivost přístupu a celkové výtvarně estetické zpracování.

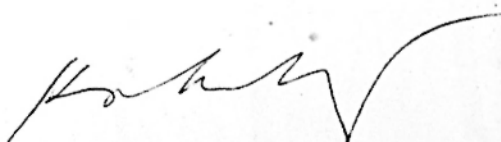
Diplomantka ve svých hledáních, cestách a zejména předávání poselství působí velmi přesvědčivě a neokázale. Vychází z bezprostředního osobního prožitku. Dosahuje velmi jednoduchých, poetických výtvarných gest. Její frotáže možná nejsou dokonalým estetickým artefaktem – ale zato mají vysokou výpovědní hodnotu obsahovou i osobní a dosahují svého vrcholu v knize poděkování.

Diplomantce bych ještě doporučil vyzkoušet si tuto techniku frotáže na nějakých živých modelech. Rovněž by byla vhodná pastelová technika nebo pigmenty jako jiné- analogické vyjádření prožitku směřujícího více k formě estetického pojetí nebo strukturu uměleckého díla.

Navrhovaná známka: výborně

Jiří Kornatovský

V Praze 27.12.2005

OBSAH

ÚVOD.....	5
I. TEORETICKÁ ČÁST.....	6
Problematika vytvoření obrazu pomocí techniky frotáže.....	7
Od prvních „Š“ k posledním „Š“.....	11
II. PRAKTICKÁ ČÁST.....	19
Kniha Bejt almin	
Cyklus frotáží na téma židovských náhrobků	
Obsah : Doteky.....	20
Hledání	22
Cesta	23
Předávání poselství.....	25
Kniha	30
O židovských hřbitovech, pohřbívání a náhrobcích.....	34
O hebrejských nápisech, symbolech, písmu a abecedě	35
O židovské obci a hřbitově ve Vlachově Březí	37
III. DIDAKTICKÁ ČÁST	38
Výtvarný projekt Výpravy za Davidovou hvězdou	
Obsah : 1. Materiálová výtvarná řada - myšlenková mapa	39
- námětová mapa	40
1.1 Proč o židovských hřbitovech, hebrejském písmu	
a symbolice náhrobků.....	41
2. Výtvarný a výchovný záměr.....	41
3. Techniky a materiál	41
4. Věk žáků	42
5. Časové rozvržení	42
6. Výtvarné řady (VŘ)	43
6.1 VŘ číslo 1 : „ Setkání s Davidovou hvězdou“	43
6.2 VŘ číslo 2 : „ Mene tekel“	44
6.3 VŘ číslo 3 : „ Tvary a povrchy“	44
6.4 VŘ číslo 4 : „ Kamenné stély“	45
6.5 VŘ číslo 5 : „ Tajemné písmo v kamení“	46
6.6 VŘ číslo 6 : „ Symboly a ornamenty“	47
7. Sebereflexe a vyhodnocení	48
8. Přílohy k didaktické části	49
ZÁVĚR.....	59
BIBLIOGRAFIE	60
PŘÍLOHY.....	62

ÚVOD

Můj dědeček se věnoval numizmatice. Jako malá jsem ho mnohokrát pozorovala, jak svou sbírku mincí doplňuje a třídí. Snad abych ho nerozptylovala, naučil mě objevovat tajemství rubů i líců kovových penízků, z nichž jsem pak sama za pomoci tužky a papíru odkrývala neznámé reliéfní předlohy. Myslím, že mi tato zábava i napětí vydržely hodně dlouho. Později, a to především díky svému otci, jsem obdobným způsobem získávala tvary a strukturu listů, květů i kůry stromů a vytvářela si tak svůj vlastní pseudoherbář. Ani děda, ani otec, ani já jsme však nikdy nepojmenovali naše otisky, respektive způsob jejich získávání, frotáží. S tímto slovem jsem se poprvé setkala až při studiu výtvarné výchovy na střední pedagogické škole, kde jsem, krom teoretického poučení, realizovala i několik praktických úkolů. Později, když jsem své žáky výtvarné výchově sama vyučovala a s touto technikou jsme pracovali, pozorovala jsem, že i oni přijímají frotáž se stejným zájmem jako já kdysi. Někdy jsme si uměle vytvořili motivy z lepenky – těmi byly například fragmenty stavebních prvků jihočeského selského baroka nebo zvětšeniny cechovních pečeti, které pak nalepené tvořily reliéfní podklad pro frotáž. Jindy nám posloužily předlohy z přírody – listy, dřevo, kůra apod. A nakonec nemohu nepřipomenout kamenné náhrobky na zdejším židovském hřbitově. Možnost dotýkat se důkazů bytí židovské komunity v našem městečku, možnost objevovat, přenášet a získávat tyto hmatatelné vzpomínky na papír ve mně evokovaly pocity, které jsem v dětství prožívala při hře s dědečkovými mincemi. Dílo již jednou vytvořené rukou kameníka, dokázalo přinést mně i dětem ještě něco nového. Objevovat, byť i jen tušené, a prožívat přitom ten hmatatelný pocit nalézání a získávání nám zprostředkovala právě frotáž.

Když jsem zjistila, že jedním z vypsáných témat diplomových prací pro obor učitelství 1. stupně základních škol na PF UK v Praze je i Frotáž, respektive Fenomén tisku frotáže v českém umění, neodolala jsem a požádala pana docenta, akademického malíře Miloslava Polcara, zdali bych mohla svou diplomovou práci na toto téma vypracovat. Díky jeho laskavému pochopení, svolení i vedení vám nyní předkládám výsledky svého úsilí.

Po bližším seznámení se s celou problematikou tématu mé diplomové práce jsme spolu s vedoucím a konzultantkou práce dospěli k závěru, že celou práci rozčleníme na tři části. Každá z nich zůstává svébytným prvkem, současně však pro svou opodstatněnost potřebuje i ty ostatní. Takto vzniklý celek je provázaný logicky i metodicky, teoreticky i prakticky, a co je podstatné, reflektuje i skutečnost, že ho tvořil učitel pro sebe i své žáky.

Bez určitých kunsthistorických poznatků, znalostí a zkušeností bych vlastní praktickou část sice vytvořila, avšak její úroveň by mohla být přinejmenším diskutabilní. Obdobně by tomu bylo i v případě, kdybych bez vlastní praktické zkušenosti chtěla se svými žáky realizovat poslední oddíl diplomové práce – část didaktickou. Nejvyšším cílem se tedy stalo ověření mých vlastních teoretických a praktických zkušeností a dovedností při realizaci projektu Výpravy za Davidovou hvězdou.

Problematika vytvoření obrazu pomocí techniky frotáže

I. TEORETICKÁ ČÁST

OBSAH

Problematika vytvoření obrazu pomocí techniky frotáže
Od prvních „Š“ k posledním „S“

Problematika vytvoření obrazu pomocí techniky frotáže

Na počátku teoretické části diplomové práce se pokusím vysvětlit význam slova frotáž. Než jsem se však dobrala k jistým výsledkům, setkala jsem se s několika překvapeními. První z nich mi připravil Ottův slovník naučný z roku 1888 i jeho poválečné dodatky (po roce 1918). Heslo frotáž se tam vůbec neobjevilo. Stejným způsobem se k pojmu frotáž postavili i autoři Komenského slovníku naučného, který byl vydán v Praze roku 1937. Ani třetí pokus se Slovníkem cizích slov z roku 1971 nebyl úspěšný. Heslo frotáž jsem v něm sice našla, bylo vysvětleno slovem tření, k němuž mohu použít froté ručník z bavlny, tedy zcela bez souvislostí s výtvarným uměním. Malý encyklopedický slovník A - Ž vydaný Academií v Praze roku 1972 navázal na absolutní mlčení prvních dvou slovníků. K mému údivu přispělo i marné hledání slova frotáž v jinak velmi dobré knize Jindřicha Marco O grafice, kterou vydala Mladá fronta v Praze v roce 1981. Až teprve šestý pokus v Malé československé encyklopedii z roku 1985 mě konečně vysvobodil z nejistoty : „ frotáž [fr.], otisk reliéfně strukturované předlohy (nápisů, dřeva) přetíráním (tužkou, grafitem) nebo vtačováním na papír a jiný materiál.“ Velký slovník naučný Diderot, vydaný stejnojmenným nakladatelstvím v Praze roku 1999 přinesl pak naprosto identický výklad slova frotáž jako MČE z poloviny 80. let. Stejně tak je vysvětlen pojem slova frotáž i v Malém slovníku výtvarného umění od Raula Trojana a Bohumíra Mráze , který vyšel v SPN v Praze v roce 1990. Svou úvodní poznámkou o hledání inkriminovaného slova v encyklopediích jsem chtěla toliko naznačit, že dobrat se k určitým závěrům a poučením nebylo v teoretické rovině tak snadné a dostupné, jak se to může prvoplánově jevit při praktické realizaci techniky frotáže.

Skutečným odrazovým můstkem a pomocníkem se mi stala kniha Aleše Krejčí Techniky grafického umění, vydaná Artii v Praze v roce 1981. To nejpodstatnější o frotáži si dovoluji ocitovat... „Techniku frotáže můžeme uplatnit dvěma způsoby: Při prvním tenčí, avšak pevný papír patřičného formátu dokonale provlhčíme (příp. naškrobíme), přiložíme k předmětu a měkkým kartáčkem nebo čistým tampónem jej vtlačujeme do prohloubenin reliéfu, až dobře přilne. Velkým plochým tampónem nebo válečkem pak nanášíme na vyvýšeniny barvu. Sejmутý papír necháme vypnutý uschnout. Při druhé metodě používáme papíru suchého – musíme jej však dostatečně zabezpečit proti posunu a barva nanášená válečkem musí být dosti tuhá. Charakter výsledného obtahu je dán mírou plošnosti či plastičnosti reliéfu, jeho výškou a strukturou materiálu. Prakticky z jakéhokoliv dostatečně pevného a víceméně plošného objektu či přírodního materiálu s výraznou strukturou můžeme po naválení tiskovou barvou provést otisk...“

Další doplnění a upřesnění jsem objevila v knize Paedr. Vlasty Brožové a ak. mal. Marty Peřinové Kreslíme, malujeme, modelujeme...z roku 1993 z nakladatelství Fortuna v Praze:..., Na předmět s výraznou strukturou povrchu položíme tenký papír, po kterém přejíždíme naplocho drženou měkkou tužkou, křídou, rudkou, uhlem nebo pastelem. Dostaneme přesný popis struktury i materiálu...“ Vysvětlením pojmu frotáž se také zabývá kniha Věry Roeselové Techniky ve výtvarné výchově (Sarah, Praha 1996), z níž bych upozornila na myšlenku, že frotáž zkoumá a zaznamenává sebemenší změny povrchu, a proto ji lze vhodně spojit s haptickými hrami. Současně využívá náhody, která se promítá do vznikajících otisků. Kniha Výtvarná tvorba Zdeňky Nedvědové a Ivy Zatloukalové z olomouckého nakladatelství Rubico z roku 2000 se rovněž soustřeďuje na postup techniky frotáže. Ve svém výčtu nemohu opominout ani učebnice výtvarné výchovy pro 6.,7., 8. a 9.ročník základní školy a odpovídající ročníky

víceletých gymnázií Výtvarná výchova, jejichž autorkami jsou především Mgr. Marie Fulková a Mgr. Marie Novotná, které v letech 1997 a 1999 vydalo nakladatelství Fortuna v Praze.

Dovolím si tedy považovat Krejčovo vymezení pojmu frotáž za dostačující, stejně jako jeho následující letný pohled na historii frotáže. Právě touto technikou snímali v Číně ještě před naším letopočtem otisky z kamenných, keramických a kovových reliéfů pro archivy svých císařů nebo sběratelů. Nezanedbatelné je využití frotáže coby vděčné archeologické metody, zvláště pak v dobách před objevením fotografie, ale samozřejmě i potom jako její doplněk. Využívá se při ní možnost obtisknout kresbu reliéfu, aniž bylo nutno na jeho vyvýšená místa nanášet tiskovou barvu. Nehrozí tedy poškození či znehodnocení objektu, ani pracné odstraňování barvy.

Téměř ve všech knihách, kde se o frotáži píše, uvádějí jejich autoři odkaz na německého surrealistického malíře Maxe Ernsta. Ten je považován za objevitele tohoto svébytného druhu výtvarného umění. Ernstovi se připisuje také velký podíl i na objevení jiné formy výtvarného umění – koláži. V rozsáhlé monografii Max Ernst, vydané Odeonem v Praze roku 1993 mě zaujaly pasáže ze studie Evy Petrové Stohlavá identita Maxe Ernsta i úvodní slova Pere Gimferrera Max Ernst neboli Rozplývání reality. Především to však byly myšlenky Maxe Ernsta samotného, jimiž si dovolím uvést svou malou a skromnou poctu tomuto „objeviteli“ frotáže.

„Zmocnila se mě zvědavost...a začal jsem zkoumat nejrůznější materiály: listy a jejich žilkováním, roztržené okraje pytloniny napnuté v rámu... Protlačováním struktur do papíru pomocí tužky vznikaly fascinující obrazy, tzv. frotáže: „Spatřil jsem náhle – lidské hlavy, rozličná zvířata, skály, moře a déšť, zemětřesení, sfingu ve stáji...“

Max Ernst, 10. srpen 1925

Z úvodního textu Pere Gimferrera si dovolím ocitovat několik postřehů věnovaných frotáži Maxe Ernsta:

„Rozplývání, rozpouštění, to je podstata frotáže. Tento postup, situovaný na začátek a konec životní dráhy Maxe Ernsta, který byl, jak víme, jeho objevitelem, má v této tvorbě mimořádný význam. Je to hybatel iracionálna, prostředek, u něhož sám materiál vyvolává vznik díla, zásah náhody a akcencí hmoty do vlastního utváření výtvarného prostoru. V roce 1925, kdy Max Ernst přistupuje k frotáži, měl za sebou důkladnou přípravu a řadu experimentů. Vytvořil nejen několik mistrovských děl, ale ocitl se v předsunutém výzkumovém pásmu, jehož bohatost se dá srovnat jen s bohatstvím, s nímž na odlišném pólu, ale s hlubokou duševní spřízněností tvořil jeho přítel Joan Miró. Oba si dobývají v oněch letech význačné místo v čele obdivuhodné, vnitřně diferenciované generace, místo, které budou dále upevňovat... Vpád frotáže roku 1925 otvírá novou perspektivu. Až do této chvíle byly v Ernstově tvorbě neobvyklé srostlice nebo snové usazeniny izolovány, rozdílné roviny skutečnosti byly stavěny proti sobě, aby spolu kontrastovaly, nebo aby se ztotožňovaly. Avšak při frotáži se tužka, poslušná diktátu struktury prken, neomezí jenom na impulsy vnitřního vidění, na snahu o malířský prostor a nebo na rekonstrukci vrstev smyslového vnímání podle vizionářské logiky. Frotáž teď předpokládá obrys určený samotnou hmotou, je to proces imaginativního a vizuálního podráždění, obdobný tomu, který může vyvolat mahagonové fládrování a zjevení otce. Jestliže frotáž, evokující kapalné fluidum, vegetaci, skaliska nebo mlhoviny, může nabýt roviny antropomorfické, pak ovšem

zbaví lidskou tvář charakteru masky, aby ji navrátila do říše prvotního chaosu, kde je člověk živočichem a zároveň také nerostem, párou i tlejícím stonkem...

Frotáž, která se v Ernstově mládí objevila ve vzácném okamžiku imaginativního bohatství a barevné střídmosti, přecházejíc k explozi forem vegetativních a barev, se znovu objevuje v letech šedesátých. Je to vidění hmatové, geologická nádhera, hvězdná mineralogie... Frotáže založené výhradně na podněcování fantazie mimouměleckými prostředky vyloučily účast umělceva rozumu na vzniku uměleckého díla, ba dokonce maximálně zredukovaly význam a roli tvůrce. Postupem doby splynul postup s tím, co surrealisté nazývali automatickým psaním. Mnohoznačné a znepokojující účinky frotáže přenesl Max Ernst také do malby a otevřel ji tak – poučen rodící se psychoanalýzou – lákavým možností interpretace...“

Ve své rozsáhlé studii Stohlavá identita Maxe Ernsta charakterizuje Eva Petrová Ernstovy frotáže následovně: „ V roce 1925 učinil Ernst svůj druhý velký objev. Došlo k němu v situaci pozoruhodně analogické objevu koláže, jednoho deštivého dne. Trávil tehdy léto v Bretagni u moře. Pohled na dřevěnou podlahu, jejíž strukturu zvýraznilo a zvrásnilo tisíce drhnutí, vyprovokoval jeho představivost. Pokládal na dřevo porůznu list papíru a přetíral jej tužkou. Když si prohlížel takto vzniklé kresby, překvapilo ho náhle zintenzívnění vizionářských schopností a halucinativní sled odporujících si obrazů, které se rychle překrývaly. Objevil frotáž. Frotáž, stejně jako koláž, nespočívá v technickém postupu. Samo lepem nečiní koláž, právě tak z třem tužkou přes podklad nemusí vzniknout frotáž. Snímání otisků bylo pouhým impulsem k rozběhu představ, podrážděním obrazotvornosti. Frotáže jsou tužky nebo oleje, v nichž se uplatňuje frotážování jen natolik, aby bylo zjevné, odkud vyšel podnět pro dotvářející imaginaci. Je tu vždycky něco navíc, nad technický proces. Autor se pokládal za prostředníka, jehož úlohou je projekce toho, co se v něm vidí. Považoval frotáž za ekvivalent automatického textu, v němž úloha básníková spočívá v tom, psát pod diktátem toho, co „ se“ v něm myslí. Takto nazírána je frotáž legitimní součástí surrealismu. Zdůrazňovaná pasivita znamená, že před dílem není záměr, není předem utvořená představa, dokonce ani ovlivnění předchozí zkušeností. Dát na sebe působit nečekaným vjemem a rozvíjet ho asociativní řadou, z níž se rodí nepředvídané formy, ovšem předpokládá schopnost vnitřního vidění. A nemenší schopnost tuto vizi objektivovat, převést ji do obrazu, tedy ruku kreslíře a malíře. Zde už nelze mluvit o pasivitě, ale o kreativitě. Podobně jako koláž dala podnět k obrazům bez kolážování, frotáž podnítila díla bez frotážování. Ernstova tvorba se odvíjela s nezastavitelností řetězové reakce. Vstoupila do ní síla přírody... Frotáž přinesla uklidnění a možnost nekonečných variací. Umělec, který se stal vidoucím, zjistil, že se zamiloval do toho co viděl a chtěl se s tím identifikovat. Vypracoval metodu, která mu pomohla „ najít pomyslné rozluštění některých tajemství přírody“. Protože těchto tajemství je bezpočet, je i téma nevyčerpatelné. Kresby a obrazy nepůsobí už tolik jako jednotlivosti, ale volně se seskupují do námětových okruhů, z nichž se nejčastěji opakují: moře, slunce, lesy a ptáci... byl to vskutku Přírodopis jako historie přírody počínaje listem Moře a dešť, přes zemětřesení, sluneční mince, rostliny, ptáky a zvířata až k lidské bytosti, k Evě, která jediná nám zbývá.

Podkladem frotáží bylo nejen dřevo, ale i listy stromů a jejich žilkování, pytlovina s roztrpenými okraji, nitě i jiné strukturované materiály. Jako v kolážích a fotokolážích disparátní prvky srůstaly do nového tvaru, tak i ve frotážích se struktura podkladů transformovala do přírodní pralátky, z níž se formovala příroda živlů i živých tvorů... Na rozdíl od koláží neznají frotáže znepokojivost mechanismů, mašínismus ustoupil, ve frotážích má slovo pouze příroda. Paul Eluard se při jejich spatření otázel: „

Je to zrcadlo, které ztratilo svou šalebnost, anebo je to svět, který se zbavil své neprůhlednosti?“ Frotáže se vyznačují velkou jasností a zvláštní něhou. Frotážování se dalo uplatnit i na plátně a kombinovat s olejomalbou...Frotáž zapůsobila na vlastní malbu, na zpracování jejího povrchu, na malířskou fakturu. Malíř nanášel barevnou hmotu nejen štětcem, ale vrstvil ji, stíral, vybíral, rýhoval, překrýval, ztenčoval různými nástroji, špachtlemi, stěrkami, hřebeny. Gratáž – seškrabování barev z nerovného podkladu – nebo otiskování předmětů i současné užití několika postupů, to vše byly důsledky frotáže. Odpoutaly malbu nejen od tradiční techniky, ale i tematiky...”

PhDr. Eva Petrová se svým textem pro katalog výstavy Umění frotáže konané v roce 1995 v Litoměřicích znovu vrací k Ernstovi a jeho prostřednictvím i k obecné charakteristice techniky frotáže : „ Frotážováním vstupuje předmět do kresby, jako by se z podkladu zjevoval. Dává vznik nové předmětnosti, která neodkazuje k předmětu, z něhož pochází. Dotyk dvou vzájemně nesouvisejících skutečností se explikuje v surrealistickém smyslu jako nečekané setkání dvou odlišných realit. Struktura podkladu se přeměňuje ve strukturu obrazu, při čemž se určitá struktura neváže k jednomu jevu na obraze, například z téže dřevěné desky se dá snímat struktura mořské hladiny i povrchu země. Asociace byla uvedena do pohybu, odhalovala se tajemství, jimž se Ernst cítil být přítomen jako divák. Považoval frotáž za ekvivalent automatického psaní, jako projekci toho, co se v něm vidí. Zajistil jí legitimní příslušnost k surrealismu. Pasivní účast však vzápětí provázal aktivním zásahem, nejen svou dotvářející představivostí, ale i kreslící rukou. Frotáž se od počátku zakládala na podvojnosti pasivního – aktivního, nevědomého – vědomého, mechanického – kreativního. Nelze popřít, že frotážované předměty byly voleny a kombinovány již s určitým záměrem a předchozí zkušeností.“

To, co zde bylo právě sděleno samotným Ernstem, Gimferrerem a Petrovou, představuje naprosto dokonalou a vyčerpávající **substanci frotáže**. Není to jen jedinečná reflexe Ernstových frotáží, nýbrž obecný **manifest frotáže**, óda na její nikdy nekončící modifikace a nevyčerpatelné zdroje inspirace. Dalších slov netřeba.

Max Ernst : Ve stáji sfingy, 1925, frotáž na papíře

Od prvních „Š“ k posledním „Š“

Nedovedu si přestavit, že bych ve své práci o frotáži mohla pominout osobnost Maxe Ernsta. Dokážu si však představit, že by se čeští výtvarníci, i bez jeho „objevu“ a příkladu, dobrali k fenoménu frotáže sami, vlastními pokusy, objevy, metodami a cestami. Tak silná byla umělecká generace formující se konci 20. let a na počátku 30. let minulého století u nás. Především pak ti umělci, jejichž osobním i tvůrčím krédem se stal nově vznikající umělecký směr – surrealismus. Tato generace českých výtvarníků byla natolik tvůrčí a inspirativní, že nebýt Ernsta, stal by se objevitelem frotáže někdo z nich. Nicméně impuls, který německý malíř svou frotáží bezesporu dal, je nepopiratelný. Ve skutečném umění je však umělcova národnost bezvýznamná. Přesto je pozoruhodné, že právě v Čechách zaujal fenomén frotáže celou plejádu vynikajících malířů a grafiků, a to po několik uměleckých generací až k současnosti.

Abych, samozřejmě jen v rámci svých možností, dostála úkolu ze zadání diplomové práce, pokusila jsem se vymezit tutu nekončící řadu umělců jmény Štýrský, respektive Šíma a Švankmajer a Šimotová a současně připojila ukázky z jejich tvorby. U některých pak ještě doplnila poznámkami a životopisnými daty pro lepší orientaci.

Josef Šíma (1891 Praha – 1971 Paříž) Byl ovlivněn Ernstovým Přírodopisem i osobními kontakty. K technikám koláže i frotáže si však zachovával jistý odstup. Po vzoru svého profesora J. Preislera preferoval kresbu, snad proto i ve frotáži viděl především kresbu. K přírodě, na rozdíl od Ernsta, směřoval klasicky – kresbou a malbou.

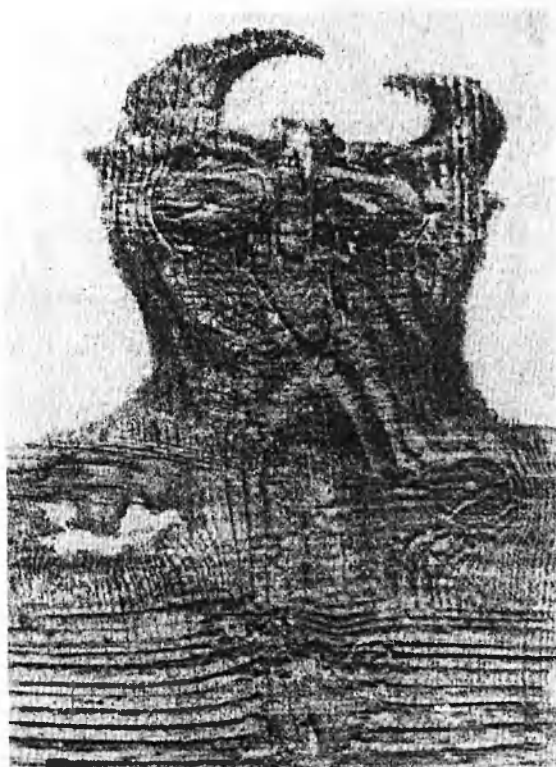
Jindřich Štýrský (1899 Čermná u Kynšperka – 1942 Praha) Tak jako je typický Přírodopis pro Ernsta, je pro Štýrského neodmyslitelný Sen. Jeho frotáže tvoří především struktury obrazu, slouží mu k rozrušení povrchu kresby nebo malby. Přesto se domnívám, že místo Štýrského a jeho frotáží na počátku tohoto přehledu je oprávněné. V souvislosti se Štýrským uvádím jméno malířky Marie Čermínové – Toyen (1902 Praha–1980 Paříž). Její doménou však byla malba a koláž. Ve frotáži spatřovala toliko prvek dekorativní.

František Hudeček (1909 Němčice u Holešova – 1990 Praha) Velký obdivovatel Ernstových frotáží, které chápal stejně jako on, jako podnícení imaginace : „ Mně stačil pastózně namalovaný obraz, trochu papíru a tuhový rouбіk, jímž se papír, přidržený nebo částečně páskou přilepený, opatrně přetíral. A hle, v koruně toho špatně namalovaného stromu se pod papírem skrývaly tyto létající lodě, zvířata obličejje, skály, květy a mnoho mnoho jiných věcí.“ Svě frotáže dokresloval a důkladně vypracovával. Mohli bychom ho v mnoha ohledech charakterizovat jako český protějšek Ernsta.

František Hudeček
frotáž, 1934

Václav Tikal (1906 Pletín u Přeštic – 1965 Praha) Vytvořil cyklus frotáží na dřevě s tematikou čtyř ročních období.

Václav Tikal : Frotáž, 3.7. 1946

Josef Istler : Hlava, frotáž, tužka, 1946

Josef Istler (1919 Praha – 2000 Praha) Vytvořil cyklus frotáží na dřevě na téma Hlava.

Ludvík Kundera (1920 Brno) Básník zabývající se spojováním frotáže a nalepovaného textu, vznikaly tak originální obrazové básně.

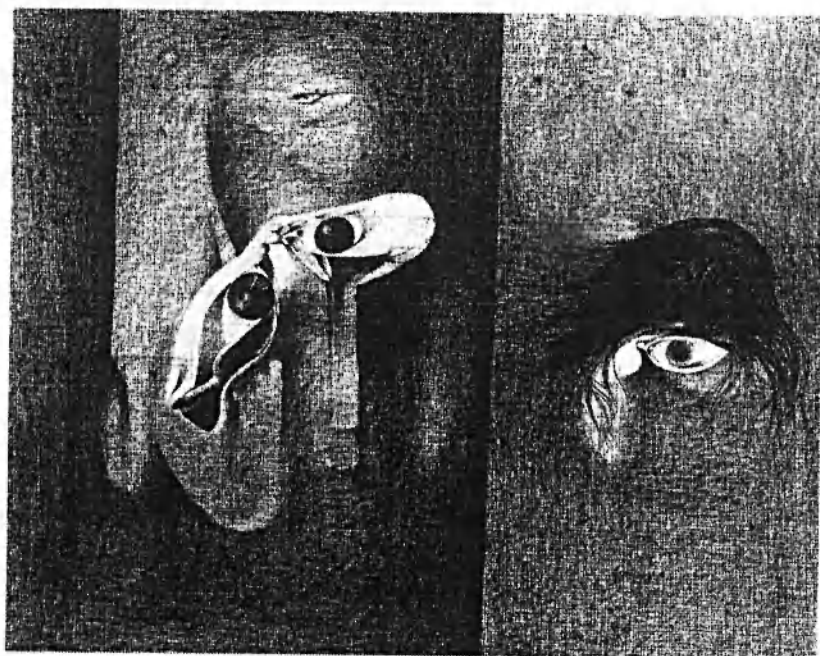
Zdeněk Sklenář (1910 Leština u Zábřehu - 1986 Praha) Frotážoval z reliéfních podkladů znaky a ornamenty, kombinoval frotáž s jinými technikami.

Čestmír Kafka (1922 Jihlava – 1988 Praha) Volil prosté motivy s maximální úsporností a vytvářel minimalistická frotážová zátíší.

Mikuláš Medek (1926 Praha – 1974 Praha) Vynikající malíř, pro něhož byla frotáž asi jen pouhým pokusem.

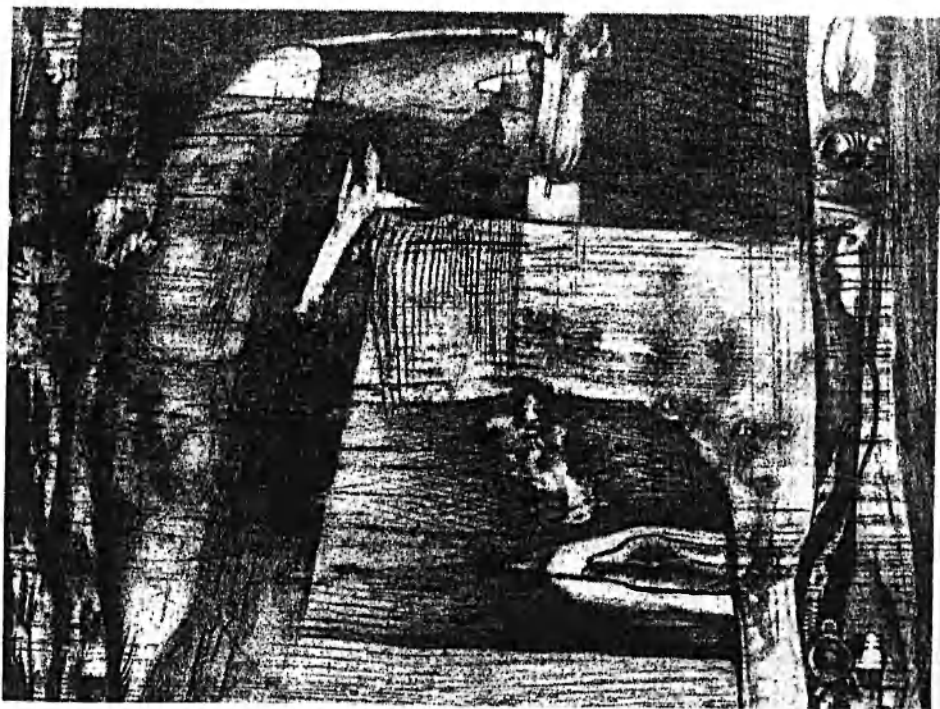

Libor Fára (1925 Praha – 1988 Praha) Jeho frotážová struktura přechází do precizní kresby.

Libor Fára : Oči ve zdech, frotáž, kresba, 1949

Jiří Tichý (1924 České Velenice) Frotáž uplatňuje jako přípravnou kresbu. Kombinoval frotáž s koláží i akvarelem.

Jiří Tichý : Don Quijote, frotáž, tužka, 1946

V šedesátých letech se znovu ožívuje zájem o frotáž, která také pozbývá prvotní význam přírodopisu. Ke slovu se dostává struktura, textura, objevuje se i tištěná frotáž, při ní však musí vycházet obraz z podložky, aby byl splněn základní princip frotáže.

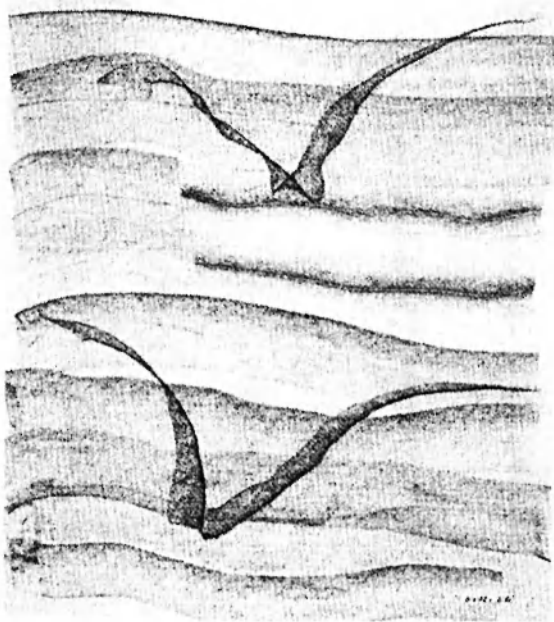
Radoslav Kratina (1928 Brno) Průkopník tištěné frotáže. Materiál jako zápalky, krabičky, drátěnku, PET lahve a tuby, písek apod. lepí na podložku a tiskne na papír jemně navalený barvou. Jednoduchými prostředky dosahuje pozoruhodných výsledků. Vznikají nové struktury a nové estetické hodnoty na základě kompozičního záměru nebo nahodilosti.

Ladislav Novák (1925 - 1999) Uplatňuje chemické procesy ve dvou nových typech vizuální poezie. Jsou to alchymáž a froasáž, díky jim je spojitelný i s frotáží.

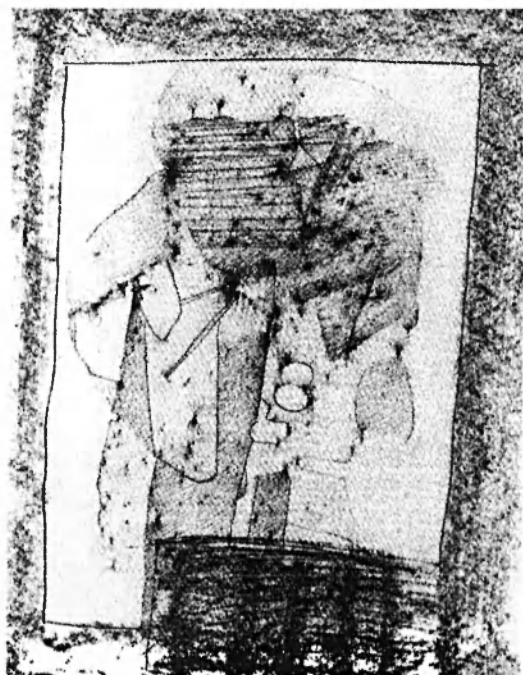
Rudolf Fila (1932) Podklad i kresbu chápal jako konfrontaci dvou struktur a významových rovin.

Dalibor Chatrný (1925 Brno) Užívá překrývaných frotážovaných rastrů.

Olga Karlíková (1923 Praha) Frotážuje přes brusný papír materiály velmi subtilních struktur – vlasů.

Olga Karlíková:
Frotáž k Opilému korábu, tužka, 1964

Jan Smetana:
Studie číslo 15, kresba tužkou, frotáž, 1979

František Gross (1909 Nová Paka – 1985 Praha) Frotáží se začal zabývat až v šedesátých letech, do frotážovaných struktur pozadí kreslí živé linie.

Jan Smetana (1918 – 1998 Praha) Jeho frotáže jsou vždy komponované, používá klasickou podložku a vše sjednocuje kresbou v harmonický celek.

Eva Kmentová (1928 Praha – 1980 Praha) K frotáži ji přimělo její onemocnění. Po předchozích zkušenostech s těžkými materiály, které odlívala do sádry, se dostává k plastickému vytváření z papíru. Ve svých frotážích otiskuje např. vystřižené ruce i jiné části těla. Tyto výstřižky kombinuje a dostává se tak k variabilitě řešení. Její práce nepostrádají vnitřní tensi a opravdovost.

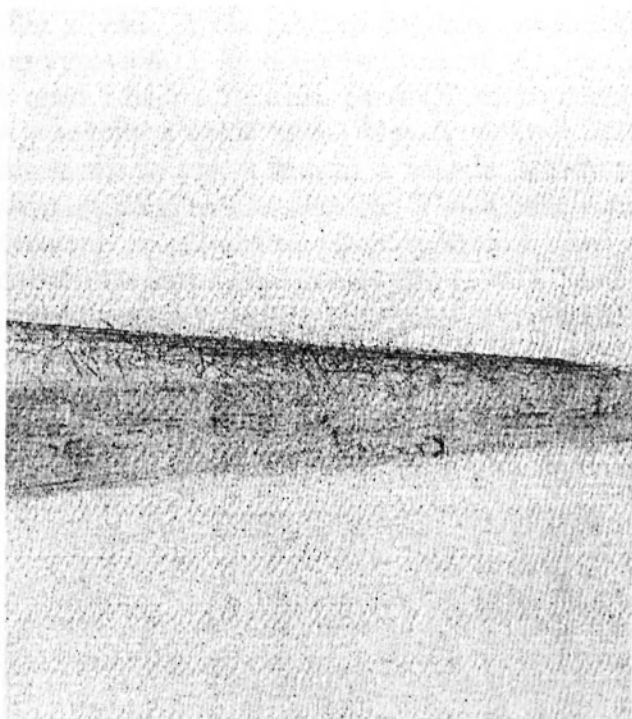
Josef Hampl (1932 Praha) Vytváří tzv. monofrotáže a tím je odlišuje od tištěné grafiky.

Eduard Ovčák Ve své sérii barevných frotáží z dřevěných reliéfů dosáhl optické i světelné odlišnosti.

Miloš Šejn (1947 Jablonec n. N.) Frotáž je pro něho dokumentem, nazývá ji archeologickou frotáží – viz. jeho otisky z Prachovských skal a Krkonoš. Jeho frotáže otevírají meditativní prostor.

Miloš Noll (1926 – 1998 Praha) Střídá písmo s koláží a frotáží a vytváří své imaginární herbáře a atlasy.

Petr Veselý (1953 Brno) Jeho frotáže vyjadřují konkrétní vztah ke konkrétnímu místu – viz. frotáž Práh.

Petr Veselý : Práh, frotáž, tužka, 1992

Martin Oliva (1956 Praha) Po třináctiletém pobytu v Paříži se vrací do Prahy a ze zdí domů, paláců a kostelů snímá letnými frotážovými náčrtý jejich ornamenti a struktury.

Alena Bílková (1946) Má zkušenosti s prací se sklem, její frotáže jsou technicky složité a dosahuje tak křehkosti i transparentnosti.

Miloslav Hejný (1925 Praha) Sochař, který v devadesátých letech obrátil svou pozornost k frotáži a pro ni si vybírá předměty plastického charakteru, jako např. ohebné lodyhy nebo pomyslné bytosti. To spolu s rytmem a organizací formy vypovídá i o jeho muzikálním cítění.

Jiří Sozanský (1946 Praha) Dal frotáži rozměr stojící lidské postavy, frotážuje přes zaschlé vrstvy běloby a grafitu. Postavu, která vystoupí z podkladu, ještě dále expresivně překrývá barvami.

Věra Janoušková (1922 Úbislavice) Vytvořila sérii Frotážovaných hlav, které snímala z podlahy a pod tuhou .

Jindřich Boška jr. (1931 Vlachovo Březí) V tomto přehledu nemohu nezpomenout osobnost jihočeského experimentátora, grafika a malíře Jindřicha Bošku. Ten důvod je prostý, Jindřich Boška jr. dnes žije a tvoří ve Vlachově Březí, což je mimochodem i mé současné bydliště. Především však uměleckou úroveň svých děl Boška do tohoto společenství bezpochyby patří. I pro něho je však frotáž jakýmsi doplňkem nebo také východiskem pro další práci. Sám o tom vypovídá : „ Frotáž dělám tužkou, ale použiji cokoli, co je po ruce. Rudku, pastel, nebo i hadr s olejovou barvou. Také používám frotáž při papirexu, to je na tisk, který je reliéfní a úplně bílý. A hlavně, vidím-li něco zajímavého, rychle si to takhle obtáhnu, slouží to pak k fantazii a nápadu. Někdy to domaluji olejem do obrazu. V lázních jsem tak dělal rozbité dlaždice. V nich jsem viděl krajiny a kompozice.“ Boška je absolventem „akademie“ ve vlachovobřezské dílně a ateliéru svého otce a jihlavským zakládajícím členem Klubu konkretistů (1967). Snad i proto je častým námětem jeho frotáží, otisků, grafiky, maleb, alchymáží a papirexů – ornament. I to je novum rozšiřující tuto prezentaci výtvarníků.

Jindřich Boška jr. : Labyrint, kombinovaná frotáž, 1998

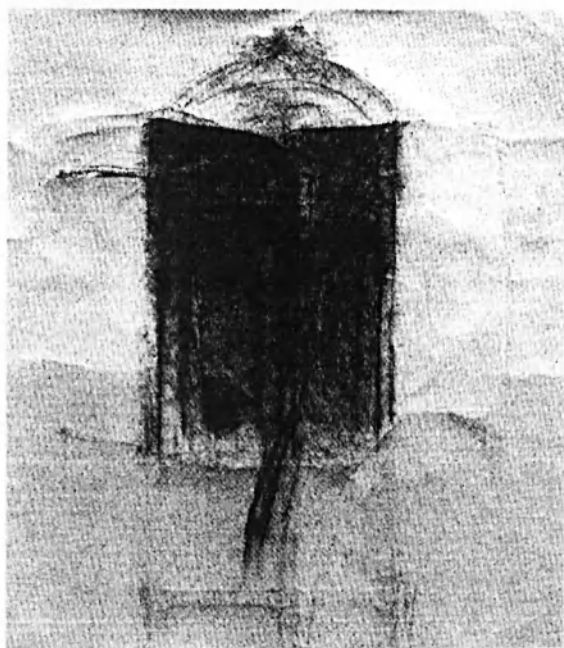

Jan Švankmajer (1934 Praha) Surrealista, režisér animovaného filmu, odtud se odvíjí tzv. animovaná frotáž a také frotáž deníková. Oběma frotážemi se zabývá především v posledním desetiletí. Frotáž je mu pomocníkem pro animaci, často ji barevně dotváří.

Adriena Šimotová (1926 Praha) Snad je to náhoda, že na počátku a na konci tohoto výčtu figurují výtvarníci jejichž příjmení začíná písmenem Š. Tak, jako byl pro Štýrského frotáže typický sen je pro frotáž Šimotové symptomatické lidské tělo. To se pro ni stalo metaforou lidského bytí. Jeho časová determinace a snadná zranitelnost jsou jí odrazem zobecněného existencionálního údělu. K frotáži přistupuje Šimotová až ve zralém ženském věku. V roce 1986 začíná pracovat s otisky lidského těla. Technikou frotáže, či muláže, kterou přenáší tělo nebo tvář do plátna a do papíru. „Papírové či plátěné sochy“ připomínají rubáše, do nichž halili těla zemřelých, nebo Turínské plátno. Otisky lidské tváře upomínají na roušku Veroniky. Později (konec 80. let) začíná Šimotová tvořit kresby – frotáže klášterní architektury a předmětů. Například ostění dveří, části klenby, podlahy, zpovědnice. Otiskovala je do papírů dotýkáním svých rukou, takže kresba nese jak stopu po předmětu, tak stopu lidské účasti. Vlastně se obrátila k věcem poprvé, avšak pouze k takovým, které vytvořil člověk a které nesou známky styku s člověkem. V těchto svých kresbách – frotážích komunikuje nejen se samotnými věcmi, ale skrze ně i s druhým člověkem. Uprostřed devadesátých let se vrátila od předmětů znovu k lidské figuře. Jako by ji druhá smrt jejích nejbližších pootevřela dveře do dalšího rozměru lidského bytí. Figury – většinou na bílém pozadí – často jen barevné skvrny či čáry – jsou zbavené tíže hmoty a snad i tíže osudu. Dříve obtiskovány či vrývány do plátna a papíru s úzkostí, možná i s vědomím nutnosti zachovat alespoň nějakou stopu pomíjivého tělesného bytí, jsou nyní lehké , zářivé. Jako by fyzická forma už nebyla tak důležitá. Na bílém papíře je jen záření těla koncentrované v barevných pigmentech.

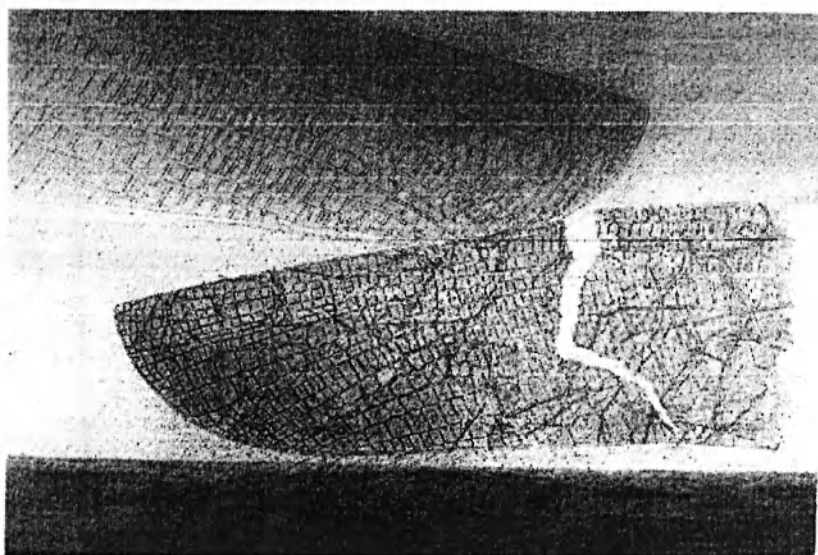

Adriena Šimotová: Nanabevzetí, frotáž, 1993

Adriena Šimotová: Z cyklu Magie věcí, frotáž, 1991

PhDr. Eva Petrová shrnuje ve svém textu pro katalog výstavy Umění frotáže její sedmdesátiletou historii těmito slovy: „Frotáž se ukazuje být fenoménem, který podobně jako koláž, i když méně rozšířena, má platnost objektivní metody. Od Ernstova objevu prošla různými proměnami i v jeho díle a dovoluje individuální interpretace. Její rozšíření a zakotvení v českém umění je zřejmě unikátní záležitost. Není známo, že by se frotáží kromě Ernsta někdo jiný soustavně zabýval. Zájem o frotáž jako techniku autorizovanou Maxu Ernstovi můžeme vysvětlit velkou přitažlivostí jeho díla pro české umělce. Avšak časem se technika frotáže od tohoto impulsu odpoutala a získala si zde jakýsi vlastní statut, dokonce již vlastní tradici. Okruh těch, kdo se frotáží zabývali a zabývají není výstavou Umění frotáže uzavřen. Je to první sonda do oblasti tvorby posud nezkoumané.“

Alena Bílková, Modré křídlo, frotáž, koláž, 1994

II. PRAKTICKÁ ČÁST

BEJT ALMIN

KNIHA

Cyklus frotáží na téma židovských náhrobků

OBSAH

I. DOTEKY

II. HLEDÁNÍ

III. CESTA

IV. PŘEDÁVÁNÍ POSELSTVÍ

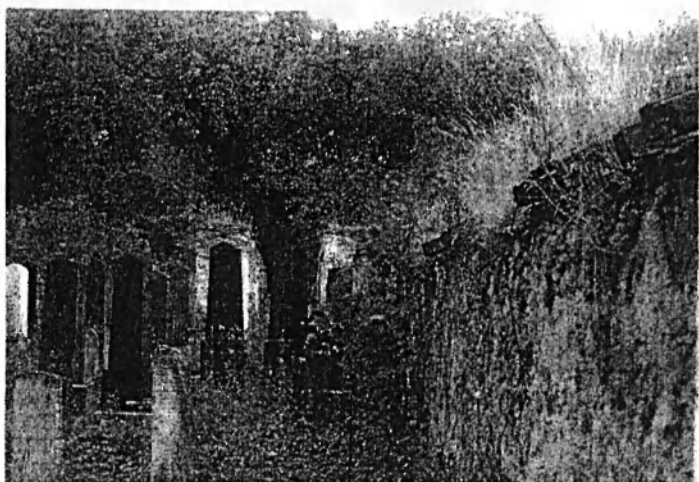
V. KNIHA

- O židovských hřbitovech, pohřbívání a náhrobcích
- O hebrejských nápisech, symbolech, písmu a abecedě
- O židovské obci a hřbitově ve Vlachově Březi

I. DOTEKY

„Hebrejské nápisy na nakloněných náhrobních kamenech, napůl smyté deštěm, napůl zarostlé lišejníky, zůstávají pro mne tajemstvím uzamčeným na deset zámků, okénko ve zdi špehýrkou do dávných obřadů...“

Ladislav Stehlík: Země zamyšlená

Židovský hřbitov ve Vlachově Březí – původní stav

V paměti mám uloženou vzpomínku na první setkání. Na první návštěvu opuštěného židovského hřbitova. Maminka nás vzala s bratrem na procházku. Takových jsme spolu zažili bezpočet. Tentokrát jsme se však ocitli na jiném konci městečka Vlachova Březí. Stáli jsme u staré rozpadající se zdi a vydali jsme se podél ní. Čím dál jsme šli, přibývalo keřů, stromů a vysoké trávy, až jsme nakonec stanuli před neprostupnou stěnou. Prodlíváme se a narážíme znovu na zeď z kamene. Zdolali jsme i tuto poslední překážku a vstoupili jsme na zvláštní místo. Vyrůstaly tam ze země podivné kameny. Měly zakulacené rohy, jiné mířily vzhůru jako kamenné rakety a některé byly povaleny. Nad tím vším se rozkládaly koruny dvou obrovitých stromů – javoru a jasanu. Tak tady jsem opravdu ještě nikdy nebyla, avšak to místo mi připomíná hřbitov. Jen mě mate ta naprostá opuštěnost místa a také tu nevidím žádné kříže. Maminka nám prozradí tajemství: „Je to opravdu hřbitov, je to však židovský hřbitov, nikdo sem nechodí, málo se tu mluví a ty kameny kolem? To jsou náhrobky. Na tomhle hřbitově se už dávno nepohřbívá...“ Pocit strachu, úzkosti, ale i určité zvědavosti ve mně pomalu odezníval, když jsme se vraceli zámeckým parkem kolem bývalého pivovaru domů. Zůstala mi vzpomínka i hodně nezodpovězených otázek...

Později, když jsme s bratrem chtěli prožívat pocity dobrodružství a tajemna, vydali jsme se, třeba i potají, na „židák“. Kameny na mě začaly promlouvat svými nápisy a znaky. O tom, co představují, jsem neměla tušení. Přitahovalo mě to místo jako celek. Z rozbořených zdí vyrůstaly malé stromky, nad nimi jejich starší bratři velikáni a na prostranství plno kamenných obelisků. A na některý z nich položil kdosi několik malých kamínků. Je to tajemné, podivně krásné, vznešené a přitom tak prosté a současně tolik neupravené a opuštěné. Snad právě tohle mě nutilo vracet se a ptát se...

V naší chalupě jsme jedné z místností říkali kaple, jejíž strop tvořila klenba. Je to bezpochyby jedna z nejstarších částí domu. Tatínek o kapli prohlašoval, že je bývalá

židovská modlitebna a že tu dříve bývali Židé. Naší ulici i několika přilehlým uličkám se prý říkalo Židovna a sídlila tu židovská obec. Židům byla tato oblast vyčleněna vrchností. Tak vzniklo i ve Vlachově Březí židovské ghetto. Již od konce 17. století tu sídlili spolu domácími i Židé. Měli tu svou synagogu a také i svůj hřbitov. Od poloviny 19. století však začali příslušníci židovského národa v našem městečku ubývat, stěhují se do větších měst. Poslední pohřeb na židovském hřbitově se konal roku 1932 a tím posledním mrtvým byl pan Albert Stern. Snad symbolicky s tímto příjmením zašla i šesticípá hvězda nad Vlachovým Březím. A tímto letopočtem odstartován holocaust, který vrcholil v čase 2. světové války. Více než šest milionů Židů bylo vyvražďeno.

Už nikdy neřeknu o místě posledního odpočinku potomků Izraele v našem městečku „žid'ák“. I obyvatelé pošumavského Vlachova Březí si uvědomili svůj nesplacený dluh vůči bývalé židovské komunitě a postarali se o důstojnější podobu posledního místa odpočinku Izraelitů. Opravili zdi a vstupní bránu, postavili padlé stély a čas od času se objeví i člověk, co trávu poseče. Hnacím motorem těchto změn byl a je pan doktor Jan Podlešák z nedalekých Bošic. V současné době vysokoškolský profesor JČU v Českých Budějovicích zasvětil otázce existence Židů v našem regionu nemalou část svého života a napsal o ní i několik publikací. Jemu proto patří dík i za ty, kteří již děkovat nemohou.

Přesto však při každé návštěvě těchto, pro mne stále tajemných a smutných míst, vždy přímo hmatatelně pociťuji, že se nadobro uzavřela historie tolik kormutlivého osudu židovského národa v našich končinách. Je to chmurný epilog hluboké lidské tragedie. Zůstal jen kámen opracovaný lidskou rukou a zjizvený povětrím. Jen kámen a stromy žijí...

...Žijí však jen na tomto místě a jen v době, kdy tady pobývá člověk. Při každém odchodu z

tohoto místa jsem si přála, aby se má návštěva nějakým způsobem zhmotnila, aby ve mně zůstal dotyk kamene, kůry stromu, otisk reliéfu hebrejské litery. Snad proto ve mně uzrála myšlenka o vytvoření jakési tajemné Knihy, jíž se mohu dotýkat, listovat v ní a vidět i to, co jsem na hřbitově mohla často vnímat jen dotyky své ruky. Současně jsem svou Knihou – Bejt almin, v překladu Dům věčnosti, v hebrejské kultuře synonymum pro hřbitov, chtěla připomenout ty, kteří u nás bydleli a žili, aby nakonec proměnili svůj pozemský život jen do otisku na kamenné stéle. A právě frotáž kamenných náhrobků do plátna vystihuje právě to nekonečné tajemno, tu prchavost života. Současně ji ale zviditelňuje, drží i předává dál. To byl můj záměr a snad i cíl. I teď, když jsem vlastně u konce, cítím, že je to jen pouhý začátek.

Židovský hřbitov ve Vlachově Březí – stav po rekonstrukci

II. HLEDÁNÍ

Technika frotáže se může zprvu jevit jako velmi jednoduchá výtvarná technika. Ale čím bývá způsob práce jednodušší, tím obtížněji se pak hledá námět pro dílo. Můžeme hledat inspiraci v dílech výtvarníků a pokusit se pak o parafrázi či jiný pohled na téma, které již ztvárnil někdo jiný. V mém okolí se k tomu přímo nabízel objekt staré stodoly. Její exteriér i interiéru přímo volaly po lidském doteku, po doteku listu papíru a tuhy. Stará prkna jsou krásná svými čarami života a suky zase vytvářejí pocit, že se na vás někdo dívá. Ale to viděli už pánové Istler a Tikal a dávno přede mnou realizovali. Mohutné ořechy, chránící stodolu před nepřízní počasí, vytvářejí úchvatný prostor kolem objektu. Labyrint větví a rozpraskaná stoletá kůra inspirují k nekonečným příběhům.

Svým dílem výtvarným, ale i literárním, je mi blízká Adriana Šimotová. Její „Papírové sochy“, kdy přenášela tělo nebo tvář pomocí frotáže či muchláže, jsou křehké a připomínají rubáše mrtvých. Frotáže klášterní architektury, kdy frotuje předměty, kterých se člověk dotýkal, tvořil je a ony nesou v sobě jeho stopu, jsou neopakovatelné. Proč ale napodobovat někoho jiného?

Hledala jsem. Bloudila. Několikrát jsem měla pocit, že jsem blízko, blizoučko. Dívala jsem se kolem sebe. Dotýkala se věcí, povrchů a čekala, až ke mně promluví. Ty objekty mluvily, vnímala jsem je. Intenzivní prožitek se však nedostavoval.

Až kámen promluvil. Kámen, do něhož bušil kameník hamrem, perlíkem a dlátem. Kámen, jehož se dotýkaly ruce lidí pro vzpomínku i při potřebě kontaktu s člověkem blízkým. Toho kamene se dotkl i čas. A právě teď jsem se ho dotýkala i já.

Otázku na jaký materiál mám své dotyky přenášet za mne vyřešila tradice pohřbívání u Židů. Synové a dcery Davidovy pohřbívali své mrtvé zahalené do bílého rubáše – „kitlu“. Obyčejné plátno tvořilo jejich poslední oděv. Plátno se stalo objektem oboustranného dotyku. A moje plátno na náhrobku promluvilo ještě dříve, než došlo k přenášení reliéfů. Konečná frotáž pak jen umocnila můj prožitek a dala vyniknout tvarům hebrejského písma i jeho symbolům.

Hledání...Kámen promluvil

III. CESTY

Na každou výpravu za objektem se musíte připravit a vybavit. Je pak velmi nemilé, když po dvoukilometrovém putování s batohem na zádech a s deskami pod paží přijdete na místo činu a zjistíte, že vám i nějaká nepřítomná maličkost překazí práci. Krom klasických materiálů a potřeb pro frotáž jsem s sebou brávala : pruhy bílého plátna, tiskařskou barvu, ředidlo, sklo na přípravu barvy, tampón na nanášení barvy, kbelík a vodu užitkovou i jako nápoj...

Vlastní realizaci frotáže si musí každý vyzkoušet sám. Kámen, materiál i ruka člověka, musí dojít k souznění. Nehledě na to, že v mnohých případech hrají důležitou roli i ruce pomocníkovy. Podrobněji se o tom zmiňuji v didaktické části. Tam však hrál podstatnou roli papír. Ten byl také pro mne prvotní a pokusný pro přenos tuhou, rudkou, pastelem, dokonce i pauzovacím pytlíkem.

Mému záměru však nejlépe vyhovoval hadrový nebo plátěný tampón, s jehož pomocí jsem tupováním nanášela barvu na plátna, která jsem předtím navlhčila vodou. Plátno pak lépe přilnulo ke kameni a respektovalo jeho tvary.

Rozhodla jsem se pro střídme barvy – odstíny hnědé a černé, jež podle mne dobře korespondovaly s jednoduchostí zobrazovaného motivu. Po několika pokusech jsem zavrhla i různé barevné kombinace a variace. Námět i materiál nesmějí být znásilňovány lacinou touhou po efektu a dekorativnosti.

Mých cest, návštěv a práce na židovských hřbitovech nebylo málo. Krom zdejšího hřbitova se staly mým pracovištěm i židovské hřbitovy v nedaleké Čkyni a Dubu. Pocit dobře odvedené práce i neopakovatelný prožitek z nově přeneseného a získaného náhrobku mne pak provázely při každé zpáteční cestě.

Doma jsem plátna rozložila na dřevěnou podlahu a pohledem objímala stély, které již zase odpočívaly ve své opuštěnosti a snad čekaly a těšily se na mou příští návštěvu. Já je u sebe měla, avšak ony mé ruce postrádaly. Když plátna uschla, namáčela jsem je do škrobového roztoku a ještě mokrá je žehlila. Škrob tak splnil svou původní funkci a podařilo se mi docílit náležitě zpevnění plátna. Jak čas plynul, přibývalo pláten – listů knihy, takže pak už zbývalo vytvořit pro ně desky. Původní záměr sevřít plátno kamenem, a tak mu vlastně vytvořit jakýsi simulovaný náhrobek mě velice přitahoval. Kamenné desky bych i nakonec sehnala a peněz nemalý obětovala. Avšak poněkud mne zarazila velikost těchto desek. Kámen pak při zkouškách působil masivně a křehkost plátna citelně potlačoval. Snad v miniaturní podobě by taková forma odpovídala mému záměru. Skutečná velikost však mé představy nenaplnila. Teprve šťastná náhoda mi přinesla do rukou přírodní tvrdý karton, velice podobný kameni, a přitom odlehčený a oproštěný od této materie. Ten mi umožnil vylisovat i symbol žehnajících rukou kohenů. Tento prostý basreliéf jednak reprezentoval množství stél, kterých jsem se svými rukama dotýkala a současně naznačil i obsah, jež se uvnitř knihy nachází. Finální část – svázání jsem zatím ponechala otevřenou především z toho důvodu, abych mohla poselství volných pláten předávat, instalovat je v rozmanitém prostředí, v různých ročních dobách a všelijakém počasí...

Cesty...Kámen, materiál i ruka člověka

IV. PŘEDÁVÁNÍ POSELSTVÍ

Svázat plátna, vytvořit tak svůj i jejich bejt almin - dům věčnosti a odevzdat diplomovou práci k posouzení. I tak by se mohla končit jedna z cest. Ty další cesty jsem spatřovala v předávání jejich poselství, v dělení se o svůj zážitek, dojem, pocit s někým, třeba s neživým objektem nebo živou přírodou. A tak jsem opět hledala a vybírala místa, dobu, kterým bych poselství židovských hřbitovů předala. Nenalezla jsem však způsob, jak předat řeč písma a symbolů ze stél přímo člověku dneška. Neboť klasickou výstavní instalaci jsem zavrhla pro určitou teatrálnost i gesto. Předat takové poselství člověku je obtížné, zvláště pak byla-li zpřetrhána pouta mých současníků s historií a schází-li ochota k tzv. zpětné vazbě. Mé poselství je výtvarné a vizuální a nemusí příliš oslovovat ty, kteří se zabývají světem vnitřním a duchovním. Avšak nezavírejme knihu před člověkem. Ona tu v konečné fázi pro něho je. A já věřím, že ji jednou kdokoliv otevře a nahlédne...

Snad i má ostýchavost byla příčinou toho, že jsem si pro svá sdělení a předání vybírala místa odlehlá, která ve mně evokovala vzpomínky na domky v židovské části městečka, zavřené okenice značící opuštěnost a odchod. Kamenná zeď s vlajícími plátny jako by s sebou odnášela všechno, co zde za celá dvě staletí Židé vytvořili. Jakási cesta z prostřených pláten nás přivádí znovu tam, kde se začala - na hřbitov. Tam dochází k opětovnému souznění plátna a kamene mezi spadáním listím, uprostřed ojíněných stébel trávy i syrové hnědi počínajícího jara. Snad jen adjustace v brčálovém břechřanu nepřipomíná léto, ale spíše dokumentuje častý výskyt divoké rostliny na opuštěných místech. Reliéfní symbol kohenových rukou z desek jsem nechala několikrát zaznít záměrně, protože od těch rukou a hmatu se počala i má práce s frotáží.

Abych své poselství zdokumentovala, zvolila jsem fotografický záznam - klasickou formu, jejíž pomocí tak konzervuji jistý moment v plynoucím čase. Právě zastavení a zachycení skutečnosti nejvíce vyhovovaly mé představě o způsobu předávání. Na ně si musíme najít čas, zastavit se a třeba jen mlčet a dívat se... Filmový záznam by sice lépe vypovídal o způsobech a formách mého počínání, ale postrádal by právě ono tolik žádoucí zastavení. Hnal by nás stále vpřed.

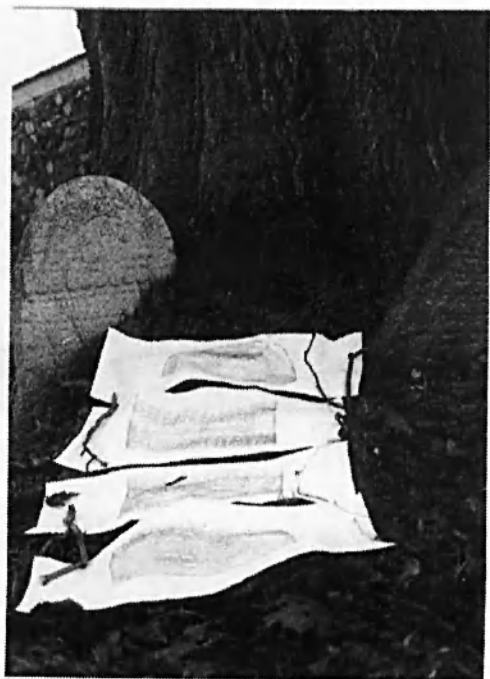
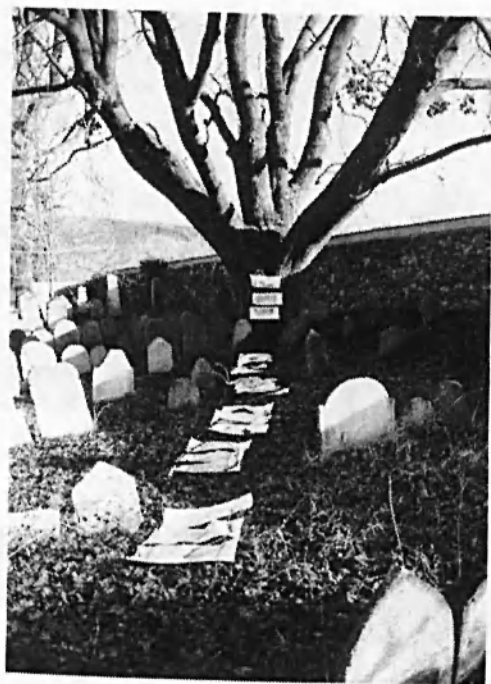
Adjustaci i kompozici jednotlivých záběrů jsem rovněž prováděla sama. Nemusí tudíž zcela vyhovovat nárokům fotografa profesionála a řídit se jeho pracovními postupy nebo „figly“. Mé postupy však vycházely z bezprostředního prožitku a ze snahy předat poselství kamenných stél co nejvěrněji a bez předstírání. Výsledek své práce fotografa vám rovněž předkládám.

Předávání I...Ruce kohenů – jaro, podzim a zima

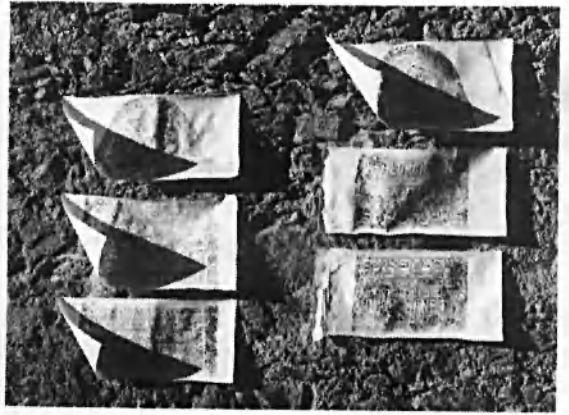
Předávání II...Listům, stromům a stélám

Předávání III...Listům, stromům a stélám

Předávání IV... Domům

Předávání V... Zdem

Předávání VI... Kamenům

Předávání VII... Dokumentace

V. KNIHA

Na konci jedné z mých cest je kniha, o níž jsem se zmínila v první části nazvané Doteky. Jednotlivé listy vyprávějí příběhy, které se prolínají a navazují na sebe. Stačí jen pomalu listovat nebo je rychle propouštět mezi prsty a prožívat kinematografický seriál. Listy – naškrobená plátna s frotážemi, jsem spojila s deskami obyčejným lněným provázkem, který umožní každému, aby ho rozvázal, plátna vybíral a hrál s nimi obdobnou hru jako já.

Se svou knihou Bejt almin jsem se vydala naposled na židovský hřbitov, abych ji tam představila těm, kteří mě při práci nejvíce pomáhali - kamenným náhrobkům. To měkké i v příčestí není pravopisná chyba, ale potvrzení toho, že kameny i stromy oživli, protože jedině živá bytost může pomáhat, současně ti rozumět a povídat si s tebou.

Kniha se vrátila, aby poděkovala, poklonila se a vydala své poselství.

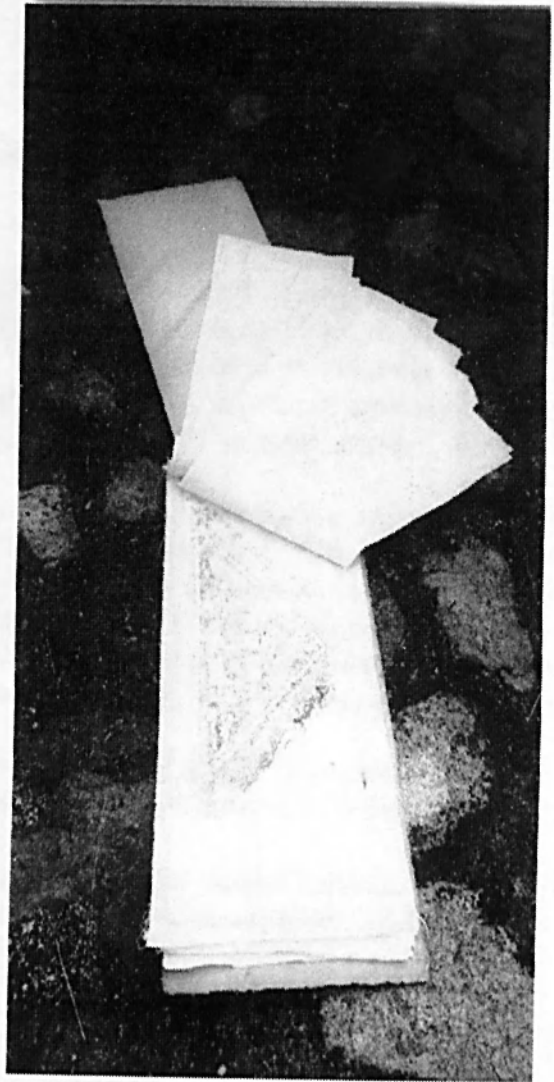

Kniha ...Poděkování I

Kniha ...Poděkování II

Kniha...Poděkování III

Židovská historie představuje pouze tenkou nit v zamotaném a propleteném klubku historie lidstva. Židé jsou malý, rozptýlený národ po celém světě, ale opakovaně bývali uchvacováni tím nejbouřlivějším proudem dějin, a tak je jejich příběh plný dobrodružství, tajemství a paradoxů.

O židovských hřbitovech, pohřbívání a náhrobcích

Židovský hřbitov

Většina židovských náboženských obcí má svůj vlastní hřbitov. Podobně jako bylo nutno žádat o povolení k usídlení, ke stavbě synagogy a ke zřízení dalších institucí nezbytných pro život komunity, tak i založení hřbitova vyžadovalo souhlas feudální vrchnosti a ta nezřídka přidělovala i místa pro pohřbívání. A tak vznikaly hřbitovy daleko od vesnice či města, na nepřístupných místech /ve strmém svahu/, ale i v blízkosti popraviště.

Základem židovských pohřebních zvyklostí je prastará zásada nenarušitelnosti hrobů. Ostatky zemřelých mají provždy zůstat na místě, kde byly pohřbeny. Pokud plocha hřbitova nedostačovala a Židé ji nesměli rozšířit, navázela se na staré hroby silná vrstva hlíny. Tak se na některých rozlohou malých hřbitovech navršilo během staletí i několik vrstev hrobů a došlo k nápadně hustému nahromadění náhrobků, poněvadž starší kameny byly často vyzvednuty na stejnou úroveň s nově osazenými (Starý židovský hřbitov v Praze).

V minulých staletích se náhrobní kámen stavěl k nohám zemřelého a jeho nápisová strana směřovala do uličky mezi hroby /nežidovské náhrobky jsou vždy u hlavy zemřelého a jejich text směřuje ke středu hrobu/.

Podle starého židovského zvyku se na hřbitov nenosí květiny, ale na náhrobky se pokládají kamínky. Tento zvyk připomíná pohřby ve starověkém Izraeli, kdy byly hroby pokrývány velkými kameny na ochranu proti zvěři.

Stély a tumby

Židovské hřbitovy jsou označovány za jakési kamenné archivy obcí. Poněvadž obsah náhrobků, tj. texty a výtvarná podoba, svědčí o době trvání komunit, o jejich velikosti, demografické a sociální skladbě.

Na našem území se setkáváme se dvěma starými typy židovského náhrobku. Obvyklý je deskový náhrobní kámen zapuštěný kolmo do země, kterému se říká stéla. V otázce tvaru a výzdoby se vyvíjejí v souladu s dobovými uměleckými trendy. Materiál kamenné stély odpovídá místní nabídce – pískovec, vápenec, mramor. Lícovou stranu vyplňuje náhrobní nápis, ale mnohé stély bývají nápadné ornamenty a symboly. U náhrobků významných osobností se nápis může prodloužit i na odvrácenou stranu stély.

Kamenické práce na stéle, tj. její otesání, rámování nápisové plochy, členění na úseky, se řídí místními kulturními tradicemi. Základním prvkem výtvarného řešení židovských náhrobků od pozdního středověku architektonický motiv portálu s postranními sloupy a završením, které obvykle kopíruje pravoúhlý, trojúhelníkový nebo segmentový vrchol stély až do typu tympanonu. Tento základní motiv vychází z architektury synagogálního svatostánku.

Vzácnějším druhem náhrobku je takzvaná tumba, připomínající svým tvarem rakev nebo starověký sarkofág. Tumba bývá obvykle sestavená ze čtyř až šesti

kamenných desek, ale někdy bývá i zděná a opatřená střešní krytinou, takže vypadá jako malý domeček. Proto se jí hebrejsky říká „ohel“ – tedy „stan“. Tumby se vyskytují od přelomu 16.-17.století a kryjí hroby významných osobností. V případě tumby nápis pokrývá všechny kamenné bloky, z nichž je sestavena.

O hebrejských nápisech, symbolech, písmu a abecedě

Hebrejské nápisy a symboly

Židovské náhrobní nápisy bývaly výhradně v hebrejském jazyce a písmu. Až od poloviny 19.století se objevují náhrobky dvojjazyčné, hebrejsko-německé nebo hebrejsko-české, v nejnovější době bývají texty na náhrobcích jen české.

Náhrobní nápis obsahuje jméno zesnulého a jeho otce, pokud šlo o vdanou ženu, tedy i jméno jejího manžela a jeho otce, a datum úmrtí, případně datum pohřbu, rodinné přízvisko nebo jméno obce, odkud zesnulý pocházel. Datum narození se začalo uvádět až v poemancipační době. Další část zabírá eulogie – chvalořeč. Skoro vždy ale na posledním řádku najdeme pět hebrejských písmen TNCBH, zkratku tradiční náhrobní formule, citující hebrejskou Bibli: „Ať je jeho (její) duše zahrnuta do svazku živých.“ V každém případě nutno zdůraznit, že hebrejské písmo plní na historických židovských náhrobcích i významnou funkci dekorativní.

V horní části náhrobků často vidíme drobná plastická vyobrazení. Pro vývoj náhrobní plastiky byla důležitá doba renesance a baroka, kdy se souběžně s rytým a tesaným písmem či zdobnými prvky rozvinula technika reliéfu a plastiky. K základnímu architektonickému členění a doplňujícím rostlinným či geometrickým motivům přichází ke slovu symbolika. Jsou to jednak staré obecné symboly a jednak specifické symboly jmen, povolání a stavu.

Obecné symboly:

- koruna = symbol učenosti a moudrosti, manželské věrnosti
- hrozen a piniová šiška = připomínka bohatství, úrodnosti a krásy Svaté země
- žehnající ruce = symbol tradiční příslušnosti zesnulého k rodu kněží (koheni)
- konvice a mísa = symbol tradiční příslušnosti ke kmeni Levi (levité)

Symbolika osobních jmen:

- šestcípá hvězda = symbol osobního jména David
- lev = symbol jména Jehuda (ve střední Evropě ve spojení ekvivalentem Low)
- jelen = Cevi
- vlk = Zeev nebo Benjamin
- holub = Jona
- medvěd = Dov
- holubice nebo jiná ptačí figura = ženské jméno Cipora
- husa = rodinné jméno Gans
- ryba = Karpl, Karpeles, Fischer
- květ růže = ženské jméno Roza (hebr. Šošana)

Symbolika povolání

- nůžky = krejčí
- hmoždíř s paličkou = lékárník
- housle nebo harfa = hudebník
- lanceta = lékař

V poemancipační době zcela zmizela tato různorodá a sdělná symbolika. V malé míře přetrvaly pouze žehnající ruce kohenů, levitské konvice, zato se rozšířil a převládl motiv šesticípé hvězdy, která se od 19.století vžila jako obecný symbol judaismu.

Hebrejské kvadrátní písmo

Historie hebrejského národa je protkána legendami a symboly, o nichž se můžeme dočíst v bibli. Hebrejsky psaná tóra, pergamenový svitek s pěti Mojžíšovými knihami, je předčítána v synagogách a spolu s dalšími 34 knihami byla později zahrnuta pod název Starý zákon. U Židů se opisování tóry považuje za výsadu. Bylo povoláním tzv. soferů a přecházelo z generace. Vlastní písmo mělo ráz náboženského obřadu, protože když písař psal, modlil se a odřikával požehnání.

Většina knih Starého zákona je psána aramejsky, jen některé části též starohebrejsky. Písmo, které je všeobecně známo pod názvem hebrejské vzniklo přímo z písma aramejského.

Trvalo asi 200 let, než bylo staré písmo úplně opuštěno a než se z aramejského vyvinulo nové, tzv. kvadrátní hebrejské písmo – každé písmeno jakoby vyplňovalo čtverec.

Vedle Starého zákona je nejdůležitější náboženskou knihou židovskou talmud, který pochází z prvních století po Kristu. Skládá se ze dvou částí – náboženskoprávních spisů a filosofických komentářů ke Starému zákonu, pojednáních přírodovědeckých, dějepisných, zeměpisných i jiných. Řeči talmudu říkáme talmudská hebrejščina.

Původně v kvadrátním písmu nebyly vyznačovány samohlásky, k tomu došlo až později. Z náboženských důvodů se cítila potřeba správné výslovnosti starého jazyka a tak vzniklo několik systémů k označování vokálů. Nejznámější a nejužívanější je systém zavedený rabínskou školou z města Tiberias, který píše diakritická znaménka pod písmena – tečky nebo čárky. Hebrejská abeceda sestává z 22 písmen. Abeceda nabyla mnoho různých forem a písmena lze užívat i jako čísla, přičemž příslušná hodnota se vytváří jejich kombinací. V knize se listovalo odzadu a orientace řádek je zprava doleva.

Hebrejská abeceda

Název	Číslo a hodnota	Výslovnost	Starohebrejská forma	Kana. formá	1988. forma
Alef	1	—	א	א	א
Bet	2	b, v	ב	ב	ב
Gimel	3	g	ג	ג	ג
Dálet	4	d	ד	ד	ד
Hej	5	h	ה	ה	ה
Vav	6	v	ו	ו	ו
Zajn	7	z	ז	ז	ז
Chet	8	h (ch)	ח	ח	ח
Tet	9	t	ט	ט	ט
Jod	10	j	י	י	י
Kaf	20	k, kh	כ	כ	כ
Lamed	30	l	ל	ל	ל
Mem	40	m	מ	מ	מ
Nun	50	n	נ	נ	נ
Samech	60	s	ס	ס	ס
Ajin	70	—	ע	ע	ע
Pe	80	p, f	פ	פ	פ
Qade	90	q	ק	ק	ק
Res	100	r	ר	ר	ר
Sin	200	s, š	ש	ש	ש
Tav	400	t (f, s)	ת	ת	ת

O židovské obci a hřbitově ve Vlachově Březí

Počátky židovského osídlení sahají do začátku 17.století. V 19.století tu stálo 17 židovských domů. Do dnešní doby zůstal zachován zbytek někdejšího ghetta, nazývaného Židovna (Husova ulice) s malou synagogou. Pozemek pro stavbu synagogy byl zakoupen roku 1787 od majitelů zdejšího velkostatku knížat z Dietrichsteinu a synagoga byla postavena jako roubená chalupa koncem 18.století, ale modlitebna zde byla již mnohem dříve – nejstarší písemná zmínka je z roku 1711- tehdy snad byla umístěna v některém soukromém domě. Bohoslužby se v synagoze konaly ještě v první polovině 20.let 20.století. Roku 1924 byla synagoga prodána soukromému majiteli a přestavěna na obytný dům. V exteriéru nejsou patrné žádné znaky původního určení stavby. Dnes se jedná o poslední stojící roubenou synagogální stavbu v Čechách.

Židovský hřbitov ve Vlachově Březí se nachází na severním okraji města (v sousedství bývalého Schmiedtova pivovaru) a sloužil k pohřbívání příslušníků židovské obce z Vlachova Březí a okolí.

Není přesně známo, kdy byl založen. Nejstarší písemná zmínka o něm pochází z roku 1692 – tehdy museli Židé platit ze hřbitova daň. V soupisu památek okresu prachatického se uvádí, že hřbitov vznikl v době založení náboženské obce v polovině 17.století.

Na hřbitově se dochoval hodnotný soubor barokních, klasicistních a novodobých náhrobků. Nejstarší čitelný náhrobek pochází z r. 1729. Na hřbitově se nachází asi 170 náhrobků, nejstarší z bílého vápence. Ze symbolů je při výzdobě zastoupena několikrát Davidova hvězda, koruna, na jediné dvojstéle kohenské ruce, dále sloupy, rostlinné motivy, váza nebo vinný hrozen. V dolní části hřbitova se nachází netypický náhrobek v podobě šestihranného sloupu s německou a hebrejskou deskou. Na některých náhrobcích jsou uvedena jména kameníků. Poslední pohřeb se zde konal roku 1932.

Vstupy na hřbitov vedou dva. Jeden opravenou vozovnou s umělecky kovanou mříží s motivem Davidovy hvězdy a s českým veršovaným textem, který zdobil původní márnici hřbitova, druhý vraty v severovýchodní zdi. Plocha hřbitova je vyčištěna a roste tu i několik stromů – velmi starý jasan a javor-klen, oba jsou chráněny státem.

III. DIDAKTICKÁ ČÁST

Výtvarný projekt :VÝPRAVY ZA DAVIDOVOU HVĚZDOU

OBSAH

1. Materiálová výtvarná řada – myšlenková mapa
- námětová mapa
  - 1.1 Proč o židovských hřbitovech, hebrejském písmu a symbolice náhrobků
2. Výtvarný a výchovný záměr
3. Techniky a materiál
4. Věk žáků
5. Časové rozvržení
6. Výtvarné řady (VŘ)
  - 6.1 Výtvarná řada : „Setkání s Davidovou hvězdou“
  - 6.2 Výtvarná řada : „Mene tekel“
  - 6.3 Výtvarná řada : „Tvary a povrchy“
  - 6.4 Výtvarná řada : „Kamenné stély“
  - 6.5 Výtvarná řada : „Tajemné písmo v kamení“
  - 6.6 Výtvarná řada : „Symboly a ornamenty“
7. Sebereflexe, vyhodnocení projektu
8. Přílohy

1. Materiálová výtvarná řada – myšlenková mapa

1. Materiálová výtvarná řada – námětová mapa

NEŽIVÁ PŘÍRODA

- "Cesty Přistowitě obacwělo"
- "střel shrou"
- "Poklad' shrou"
- "Bludiště"
- "Mimikry"
- "Dopis na kowem"
- "Bawewě oblězly"
- "Hovně plěz"

ŽIVÁ PŘÍRODA

- "Harbon"
- "Tawěti louka" - 0: "to wtr šepť hřev"
- "Les" - 0: "Zahradě" "Pole"
- "Zlatě kapradí"
- "Kutě a wodwě paděčky"
- "to skrytě ptěci luvzdo"
- "lewzřina spiz"
- "šnoweiu světa"
- "lehouty jako peričko"
- "Ahas žiwčidla"
- "Zlawužliuy"
- "šnoweiu usřadu uod"
- "šnoweiu usřadu uod"
- "Pylor káista"
- "Zawužliuy shopu stowěiu"
- "houžwa"
- "Bawewě nuce - uoluy"
- "To jasu JA"

PŘÍRODA · P1.

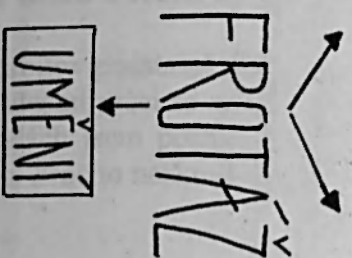
- "Cesty a pěstiny"
- "Rubewy dnu"
- "Kwiř' qwice" - 0: "stary skel"
- "Debor"
- "Srodny na pčdu"
- "Urzejn' srodny"
- "V kostele" - 0: "Na hradě"
- "Okus" - 0: "Wata a dweče"
- "kawewit"
- "Iewtə pomukū a dohyku"
- "Gohira v kowem"
- "Věřejně zdi"
- "Zapowewitě zdi"
- "Podpis v kowem" - 0: "Juwěno"
- "Dowowū zwawem"
- "Starj hřibow" - 0: "šnowsky hřibow"
- "šnowy za Dawid. hřizolou"
- "Zedwit J. Bursa = jiwčestě boroko"
- "Zšoradit v našew douw"
- "Sedst' wata"
- "Za wkižewi" - 0: "V kraji tawě"
- "Zlawěa krapka" - 0: "křiže"
- "Na huby pytel hubst' zopłato"
- "Vyhřadčewa okus"
- "Křsto lřajky" - 0: "Satebw šahy"
- "Teakewa"
- "V sři" - 0: "Přkšw"
- "V japowstě zahradě"
- "kawa a kewa"
- "Kosteln' okus" - 0: "stary kšater"
- "šnoweiu usřadu uod"
- "šnoweiu usřadu uod"
- "Ušwat do prawětu"
- "Ahas koš' wjowu"
- "Uzlowé píswo" - 0: "šnoweiu píswo"
- "kdo vzplete wj' uzal?"
- "Pučiu papír" - 0: "lucidny"

MATERIÁL

- "Sita a sřiha" - 0: "Bawewě sřta"
- "kdo ostroukal wukwičku?"
- "šel hdy čřstewt"
- "kuriwři a kudřti"
- "Kadeřwca"
- "Tawěti wšnowie" - 0: "Poj"
- "Tuklšwřtka dřwa"
- "Anoleoloy"
- "Pawčewo, ohrěs se!"
- "V lewohuchy"
- "Zřahnicka dřwa"
- "Přlad kapišw Fiwta"
- "Zawet a do wj' křč"
- "křč a křčly"
- "křč od truščtē kowahy"
- "Moje fětrnicka"
- "šnoweiu krawir" - 0: "Vesely, bawewi"
- "kwalista"
- "UFO"
- "šnoweiu usřadu uod" - 0: "šwš"
- "šnoweiu usřadu uod"
- "Bawewě kwapřily"
- "Pětetě" - 0: "šnoweiu"
- "kwapř let's vlastěwko"
- "Ušwar" - 0: "břwa"
- "Origami"

HMOTNÁ KULTURA · P2.

DROBNÉ PŘEDMĚTY

- "Na sluweciu soustave" -> M. ERUST, konfigurace č. 16"
- "Louwne tajewu zwiřata" - 0: "Beshāx" -> F. HUDECĚK
- "Pšu lesa" - 0: "Lesu skřitě" -> J. ISTLER, V. TIKAL
- "Podiwu zwiřata" -> J. TICHY
- "Vlasy" -> O. KARLÍKOVÁ
- "Moje nuce" - 0: "Veselé nuce" "kawedw nuce" "Froska" -> E. KREUTOVÁ
- "Amuowuwa pohādka" -> J. ŠVANKMAYER
- "Baletka" - 0: "Atrobat" "Pohyb" -> J. ŠVANKMAYER
- "Dohky" - 0: "Duchowé" "kde se schowěwš?" -> A. ŠIMOTOVÁ
- "Věci kolew wšs"

1.1 Proč o židovských hřbitovech, hebrejském písmu a symbolice náhrobků

Židovský hřbitov, jeho tichá a tajemná atmosféra, skromnost kamenných náhrobků, monumentalita starého javoru, který svou korunou chrání své kamenné přátele, mě neustále přitahuje, inspiruje a já mám potřebu předat alespoň dotyk s tímto mlčenlivým ostrovem kamenů, kterých se dotýkal čas a zanechal na nich nesmazatelnou stopu.

Hebrejská kultura je velmi stará, bohatá a různorodá. Hebrejskému písmu a jazyku většina z nás nerozumí. Písmo působí téměř jako litery černé nebo bílé magie a slova jako purim, chanuka, chanukija, šamas – to jsou přímo zaklínadla. Probouzejí fantazii, touhu poznat jejich význam i jejich tajemství, která v sobě skrývají.

O tom všem píše podobně i v kapitole Dotyky v Praktické části mé diplomové práce. Tam se vyznávám z toho, co mě přivedlo k vlastní práci na Knize Bejt almin. Kdybych již téměř deset let nebyla učitelkou, asi by zůstalo jen u toho, ale pravděpodobně bych sama vytvářela další variace na toto téma, než bych se s ním vyrovnala ke svému vnitřnímu uspokojení.

Učitel by se však měl pokusit přenášet něco ze sebe na své žáky, něco jim předat. To je odvěký zákon ve vztazích mezi dětmi a rodiči a samozřejmě i mezi kantorem a žákem.

Z naší školy je to na židovský hřbitov podstatně blíže, než z mého domu, Příchod i návrat nezaberou příliš času, a tak na vlastní práci se mohu s dětmi v klidu velmi dobře soustředit. Při prvních návštěvách-sondách jsem poznala, že i žáci přijímají zadávaná témata vstřícně, se zájmem i kreativitou. Proč to nezkusit a nevytvořit pro ně celý projekt - Výpravy za Davidovou hvězdou.

2. Výtvarný a výchovný záměr

- seznámení s tradicemi a zvyky hebrejské kultury
- vnímat rozdílné kultury, učit se toleranci
- vcítit se do osudů Židů, pochopit pojem holocaust
- prožívat vzájemný vztah člověka a okolního světa
- pokusit se o výtvarné ztvárnění tajemné atmosféry židovského hřbitova
- učit se výtvarnému vidění
- rozvíjet výtvarnou citlivost
- vytvářet smysl pro barevnost, tvar a kompozici
- učit se grafickému způsobu vyjadřování
- učit se tvůrčímu přístupu k méně obvyklým materiálům
- rozvíjet výtvarné myšlení, fantazii a tvořivost
- učit se tvůrčí spolupráci ve dvojici nebo skupině
- rozvíjení smyslu – hmat, dotyk

3. Technika a materiál

Frotáž je způsob přenášení povrchů a struktur různých materiálů na papír (ale i plátno) tak, aniž bychom na povrch objektu nanášeli barvu nebo do něj jinak zasahovali. Po vlastních zkušenostech s touto technikou jsem zvolila jako materiál pro frotáž kamenných náhrobků papír, který se mi jeví pro tvůrčí práci dětí příhodný a dobře přístupný.

Frotovat lze na různé druhy papíru, ale ne každý je pro tuto techniku vhodný. Stejně tak musíme brát v úvahu povrch a strukturu materiálu, který chceme výtvarně uchopit. Je-li papír příliš jemný, tenký a málo klížený, bude se trhat při sebemenším tlaku kreslicím materiálem a frotáž tak nebude možná. (Takový to papír nelze ani navlhčit pro jeden ze způsobů frotáže.)

Zvolíme-li papír příliš silný (kreslicí karton) nebude nás výsledný otisk uspokojovat pro své přílišné zjednodušení, vytratí se nám detail. Tento druh papíru lze dobře a dostatečně vlhčit a pak i vtlačovat do povrchu objektů měkkým kartáčkem nebo houbičkou. Barva je pak nanášena naválena na váleček nebo tiskařským tamponem. Tato práce vyžaduje více trpělivosti a zkušenosti. Při realizaci projektu jsme pracovali s papírem kreslicím, balicím, potravinářským. Papírem tenkým, ale dostatečně pevným. Papír jsme před vlastní prací nevlhčili, neboť i tak dobře přilnul k povrchu stély. Pro lepší výrazovost je dobré používat i papíry různých barev (například okrový, chamois, hnědý, šedivý a černý...)

Pro nanášení barvy na papír jsem s dětmi používala tyto materiály: grafitová tuha, olejový pastel, rudka a umělý uhel. Nejlépe se osvědčily hranolky olejových pastelů (Giocondy), které jsou dobře uchopitelné, mají velkou kresebný záběr i barevná škála je dosti bohatá.

Protože žáci pracovali někdy i s velkými formáty papíru, vytvářeli skupiny, v nichž se o práci dělili a střídali. V určitých fázích jsme práci zastavili, hodnotili ji a také jsem upozornila děti, jak lépe a výrazněji frotážovat. Jak už jsem naznačila techniku frotáže, musí každý z jejích tvůrců sám poznávat, učit se jí, vstřebat a ztotožnit se s ní. Jak se říká, musí se v ní naučit myslet, musí si ji osahat v pravém slova smyslu. Trvalo to sice nějaký čas, ale většině z mých žáků se to dařilo.

4. Věk žáků

Na společném projektu Výpravy za Davidovou hvězdou jsem pracovala s dětmi ve věku od 8 do 11 let. Tito žáci navštěvovali nepovinný předmět Výtvarné činnosti pro I. stupeň ZŠ, který jsem vyučovala. Domnívám se, že právě tento věk byl pro daný projekt a pro jeho téma optimální. V té samé době jsem učila výtvarnou výchovu i žáky 7. třídy. Je pochopitelné, že určité partie z projektu jsem vyzkoušela i s nimi. Reakce žáků a nakonec i výtvarný výsledek již nebyly tak bezprostřední a pozitivní. Domnívám se, že po překročení tohoto „nejhoršího“ věku by podobný projekt, samozřejmě na adekvátní úrovni jejich zkušenostem a vzdělání, mohli s úspěchem zvládat žáci středních škol – gymnasisté, studenti humanitních škol, nebo středních uměleckých škol. Velmi zajímavé by bylo, jak by podobný projekt řešili žáci nebo studenti se zrakovým postižením.

5. Časové rozvržení

Na tématech našeho projektu jsme nepracovali souvisle. Jednak proto, aby žáci neupadli do stereotypu, museli jsme respektovat povětrnostní podmínky, ale především proto, že téma byla variabilní a nezávislá na sobě. Teprve finální produkt vzniklý na závěr Výprav za Davidovou hvězdou ukázal i komplexnost a souvislosti mezi jednotlivými tématy, což si také žáci uvědomili a pozitivně přijali. I to potvrdilo smysluplnost projektového vyučování obecně a konkrétně pak i našich Výprav. S přestávkou letních prázdnin a s výše uváděnými objektivními přestávkami jsme na projektu strávili společně čtyři měsíce. Samozřejmě, že práce na projektu neskončily, je to stále otevřené velké téma, které s sebou přináší nové náměty i další způsoby výtvarného ztvárnění.

6. Výtvarné řady

Různost náhledu na hebrejskou kulturu kolem nás postihují navrhované výtvarné řady námětů:

1. Setkání s Davidovou hvězdou – objevování hebrejského světa, život Židů v našem městečku
2. Mene tekel – atmosféra židovského hřbitova
3. Tvary a povrchy – dialog kamene a okolní přírody, dialog kamene a člověka
4. Kamenné stély – kontakt s kamennou deskou, které se dotýkal kameník svým náradím, člověk svými rukama, příroda a čas
5. Tajemné písmo v kameni – neznámé, krásné a tajemné hebrejské písmo a jazyk
6. Symboly – výmluvná a jednoznačná řeč symbolů

6.1 Výtvarná řada číslo 1: SETKÁNÍ S DAVIDOVOU HVĚZDOU

Východiska:

Tisíc let židovského života v Čechách, na Moravě a ve Slezsku znamená osobitý přínos k hospodářskému a kulturnímu vývoji u nás. Židovské osídlení ve Vlachově Březí má velmi starou a bohatou historii. V 17. století zde žilo 8 židovských rodin (58 osob). Odkud k nám přišli? Kdo to byli Israel Fandl, Salomon Löwy, Daniel Samuel, Židovka Rachel Isakova, Joseph Popper? Ghetto, synagoga a židovský hřbitov jako připomínka židovského osídlení ve Vlachově Březí. Rodina Emila Lederera a události 30. a 40. let 20. století.

Náměty pro jednotlivé části výtvarné řady:

- * Ghetto ve Vlachově Březí – procházka po bývalém ghettu, architektura, historie
- * Od koho je kafe? Od Žida – povolání a živnosti – obchodníci, krejčí, vinopalníci
- * Židovský dům – život a domácí zvyklosti – literární pokusy spojené s ilustrací
- * Vrátila jsem se domů jako jediná z rodiny – četba vzpomínek, přednáška

Motivace:

Příběh rodiny Ledererových, kteří byli poslední židovskou rodinou ve Vlachově Březí. Tatínek Emil zemřel pravděpodobně v Majdanku, maminka Ema asi v Lublinu. Své děti, syna Arnošta a dceru Ellu, zachránili tak, že je roku 1939 poslali do Dánska. Jejich cesta pak pokračovala přes Švédsko do Anglie. Arnošt Lederer, voják Československé armády v Anglii, se vrátil do Čech a žije v Praze. Jeho sestra Ella se odstěhovala do Izraele.

Pojetí realizace :

Studium literatury, návštěva ghetta – bývalá Židovna, židovského hřbitova, četba, beseda s panem doktorem Janem Podlešákem, vytvoření fiktivního příběhu ze židovského hřbitova.

6.2 Výtvarná řada číslo 2: MENE TEKEL

Východiska:

Židovský hřbitov se nachází na severním okraji města a sloužil k pohřbům z Vlachova Březí a okolí. Nejstarší náhrobek pochází z roku 1729. Na hřbitově rostou dva staré a mohutné stromy – jasan a javor-klen.

Náměty pro jednotlivé části výtvarné řady :

- * Strážce hřbitova – dialog stromů a kamenných stél
- * Smutné kameny – prožití a přenesení atmosféry v místě ticha
- * Kamenný sad – kamenné náhrobky připomínají kmeny stromů v sadě

Motivace

Dotek tajemna, neznáma a i strachu z působivého prostředí židovského hřbitova. Kde to jsem? Proč tu leží ten kamínek? Monumentální koruna javoru chrání náhrobky před nepřízní počasí, ale i před zvědavými zraky člověka.

Výtvarný problém:

- zachytit lyričnost prostředí
- barevně vystihnout kontrast kamene a živé přírody,
- barevné odstíny kamene
- kontrast bílé a černé – vystižení pocitu smutku, stesku i strachu

Výtvarná technika :

- frotáž, koláž, kresba, malba

6.3 Výtvarná řada číslo 3: TVARY A POVRCHY

Východiska:

Na židovských hřbitovech představují nejstarší a nejcennější skupinu náhrobních kamenů barokní náhrobky vytvořené z bílého mramoru. Kamenné stély jsou z pískovce, vápence nebo mramoru dle místní nabídky kameníků. Tvar a výzdoba náhrobků se řídí dobovými uměleckými trendy.

Náměty pro jednotlivé části výtvarné řady :

- * Dotyky – dotýkání se kamene – zkoumání jeho povrchu, tvaru – haptické zkušenosti
- * Fragmenty – sbírka frotovaných povrchů náhrobků, kamenů, kůry stromů

Motivace:

Co asi „vidí“ a vnímá nevidoucí člověk na tomto zvláštním místě? Zastavme se. Co slyšíme? Skřípání kovové branky. Zvuk našich kroků na kamenné cestě. Tiché ševelení větví v koruně stromu. Nedýchej. Někdo spí ve spadaném listí. Jeho kroky rozezvučely uschlé javorové listy, šumí celý prostor okolo nás. Stojíš u náhrobku a možná cítíš blízkost kamene. Dotkni se ho a pátrej prsty po jeho povrchu. Bude ti vyprávět svůj příběh...

Výtvarný problém :

- přenos reality na papír
- kontrast barev
- papírový podklad
- nanášená barva – teplé a studené tóny

Výtvarná technika :

- frotáž, otisk

6.4 Výtvarná řada číslo 4 : KAMENNÉ STÉLY

Východiska:

Na našem území se setkáváme se dvěma typy židovského náhrobku. Obvyklý je deskový náhrobní kámen zapuštěný kolmo do země =stéla. Vzácnějším druhem náhrobku je tzv. tumba, připomínající tvarem starověký sarkofág nebo rakev. Proto se jí říká „ohel“- stan.

Náměty pro jednotlivé části výtvarné řady :

- * Přístav kamenných stél – kompozice a systém řazení náhrobků
- * Bejt kvarot – Dům hrobů – hřbitov jako celek analogie s domem
- * Zapomenutý oblázek – kontrast přírodního valounku z řeky a starého náhrobku, který kdysi dávno opracoval člověk

Motivace :

Židé podle starého zvyku nenosí na hřbitov květiny, ale na náhrobky pokládají kamínky. Když se pozorně rozhlédnete, tak jich několik uvidíte. Jsou položeny na některých náhrobcích. Vezměte svůj kamínek a položte ho na některý z náhrobků a chvíličku postůjte. Zastavte se. Všimněte si náhrobku, u kterého stojíte. Možná přečtete jméno člověka, který tu odpočívá.

Výtvarný problém :

- snímání reliéfu na kamenné desce
- barevné etudy – kombinace barev
- dialog frotovaného povrchu a kamene – malá výtvarná akce

Výtvarná technika :

– frotáž, výtvarná akce- pokládání kamínků

6.5 Výtvarná řada číslo 5: TAJEMNÉ PÍSMO V KAMENI

Východiska:

Kamenná stéla může být pokryta jenom písmem. Mnohé z nich bývají zase nápadné svým tvarem a ornamenty. Náhrobní nápisy uvádějí jméno zemřelého, jméno jeho otce, u provdaných žen i jméno manžela, a datum smrti. Dále hodnotí zásluhy zemřelého v rodině, povolání, jeho vzdělanost a moudrost. Nápisy na starých náhrobcích jsou výhradně v hebrejštině, později se objevují dvojjazyčné nápisy (hebrejské a německé, hebrejské a české). Kvadrátní hebrejské písmo.

Náměty pro jednotlivé části výtvarné řady :

- * Tajemství vytesaná do kamene – fragmenty sejmuté z kamenů
- * Neznámé písmo – zdůraznění linie, křivky, pokus o písmo
- * Tvary a rytmus – sestavy z několika písmen, pokus o ornament

Motivace :

Dokážeme přečíst nápisy na náhrobcích ? Jakým jazykem jsou psány ? Nepřipomínají nám některá písmena naší abecedy? Viděli jste něco podobného někde jinde? Víte, že Židé píší zprava doleva, tedy opačně než my? Zkusíme si některá písmena napsat prstem do písku...
nebo prstem na tvář

Výtvarný problém:

- barevné etudy
- přepis hebrejského písma do různých materiálů – písek, papír, tvář i tráva
- vytvoření pocitu plasticity – sklony kresebné linie, basreliéf v písky, reliéf tvořený rukama, které sypou písek. Samy děti přišly s nápadem vytvářet z kamínků písmena hebrejské abecedy nebo určité symboly, zvláště pak hrozen
- dekorativnost hebrejských znaků – využití pro ornament

Výtvarná technika :

- kresba tuhou, barevnou tužkou, tuší, vodovými barvami, xerokopie, koláž
- písek, tráva, šablona z papíru

6.6 Výtvarná řada číslo 6: SYMBOLY A ORNAMENTY

Východiska:

V horní části starých náhrobků často vidíme drobná plastická vyobrazení – symboly tradiční rodové příslušnosti zemřelého, jeho jména nebo povolání. Tak například dvojice žehnajících rukou je symbolem potomků kněží v jeruzalémském chrámu zvaných kohenové.

Náměty pro jednotlivé části výtvarné řady :

- * Řeč symbolů – ruce v kruhu, Davidova hvězda rozfázovaná, v různých sklonech apod.
- * Velké pátrání – kolik objevíme symbolů, kterých je nejvíce
- * Ruce dávných kněží – opět ruce, ale koheny se stávají děti = hra s prsty a stíny = akce

Motivace :

Co je to symbol? Symbol = znak, zjednodušení. Člověk pomocí těchto znaků komunikuje. V životě se setkáme s celou řadou symbolů : srdce = láska, kříž , křížek = smrt, slza = smutek, čtyřlístek = štěstí atd. Koruna, hrozen, růže, nůžky nám prozrazují o zemřelém, jaký to byl člověk, co všechno uměl, jaké měl jméno nebo povolání. Jestliže víme, co , který symbol znamená, můžeme být k neznámému o něco blíže a nemusíme ani umět hebrejsky. Pátrejte, dívejte se, dotýkejte se a sbírejte symboly na našem židovském hřbitově. Jaké tu jsou? Kolik jich je na jednom náhrobku? Opakují se některé? Jsou na všech náhrobcích? Šest cípů Davidovy hvězdy = šest rukou. Hra se stínem.

Výtvarný problém :

- symbol žehnajících rukou – kamenné ruce a živé ruce a jejich stín – hra, akce
- opis textu v hebrejštině, prst nebo písek místo štětce
- dekorativnost skupiny rukou, křížení a spojování

Výtvarná technika :

- frotáž olejovým pastelem, kresba prstem, koláž ze šablon, výtvarná akce

7. Sebereflexe, hodnocení

Zastavit se, ohlédnout a vidět, že za tebou, respektive za tvými žáky zůstalo dílo – to je zákonitost, kterou se musí řídit každý učitel. Tak může také každodenní stereotyp končit a někdy to postačí. Každá rozsáhlejší práce, která si nejprve vyžádala důkladnou a promyšlenou přípravu, která pak pohltila mnoho hodin kantorovy práce, dětské hry, nefalšované snahy žáků a snad i trochu jejich radosti, si na konci určité etapy vyžádá i čas na hodnocení a sebereflexi. Jen samolibec a laik budou tvrdit, že vše bylo výborné a bez chyb. I já se musím postavit do té nikdy nekončící řady a prohlásit, že vím, že nic nevím. Dnes například s určitostí vím, že jsem své žáky zpočátku až příliš zahltila problematikou cest za Davidovou hvězdou, takže se unavili i otráвили. Snad to tak mělo být a obapolně nás vysvobodily letní prázdniny. Ty mně pomohly odstoupit od díla a po čase ho vnímat zase jinak a nalézat další způsoby, jak postupovat s dětmi dál. A pak přišel krásný podzim a s ním i dobrý pocit z mé vlastní práce i radost z přístupu a nakonec i z výsledků žáků. A naopak při závěrečném finiši jsem si uvědomila, kolik možností se ještě nabízelo, kolik jsem jich stačila pouze naznačit i kolik dalších a lepších námětů jsem mohla s dětmi ještě realizovat. Počasí, znovu nastupující únava žáků z Davidovy hvězdy a především pak blížící se uzávěrka mé diplomové práce vystavily mým pochybám stopku a zcela prozaicky mě nutí do závěru.

Já jsem, i s ohledem na výše uváděné překážky, spokojena, přinejmenším mám pocit dobře odvedené práce. Pohlížejíc okem, alespoň částečně objektivním, na výsledné práce svých svěřenců, konstatuji, že je to dobrá práce. Podle jejich reakcí při práci samotné, při hodnocení a rozborech si troufám tvrdit, že i oni pracovali, hráli si, přemýšleli, vnímali, často také pociťovali a vžívali se do příběhů s upřímností, ochotou, zájmem, nápaditostí a kreativitou. Výtvarné dílo, nebo dětský výtvarný projev lze jen obtížně posouvat na úroveň jakési výsledkové listiny. To se mi přičí, a proto, ať nakonec promlouvá jen samo za sebe. Přání jeho tvůrců je prosté. Ať zaujme, potěší a snad i vybídne k následování.

Projekt Výpravy za Davidovou hvězdou byl přínosem pro mne a troufám si tvrdit, že i pro mé žáky. Chtěla jsem předat a našla jsem objekt ochotný přijímat. Tak vlastně došlo k naplnění toho, po čem jsem marně toužila, když jsem skončila s prací na svém vlastním díle - kniha Bejt almin. Předat ho člověku. Navíc mi žáci předali svá vlastní díla, ale současně s nimi i to, co nebylo vidět. A to je vždycky nejdůležitější a nejpodstatnější. A to jsou právě ty chvíle, kdy si člověk řekne, že být kantorem není zase tak úplně od věci.

PŘÍLOHY K DIDAKTICKÉ ČÁSTI

Příloha číslo 1...setkání s Davidovou hvězdou

Příloha číslo 2...Mene tekkel

Příloha číslo 3...Tvary a povrchy

Příloha číslo 4...Kamenné stély

Příloha číslo 5...Tajemné písmo v kameni

Příloha číslo 6...Symboly a ornamenty

Příloha číslo 7...Fotodokumentace

Příloha číslo 1...Setkání s Davidovou hvězdou

Pověst o židovské královně

/ Napsala Petra Straková, 11 let /

Židé mizeli z Vlachova Březí někdy rychle a někdy pomaloučku, asi tak jak opadávalo na podzim listí ze stromů na jejich hřbitově. Nakonec se na starém hřbitově zjevovala jejich královna Ester a to jen jedenkrát za sto let. Když někdo udělal dobrý skutek, poblíž židovského hřbitova objevila se královna Ester a tomu dobrákovi se odvděčila.

Žili tu sedlák a chalupník. Sedlák měl velký statek, pole, lesy. Byl líný a naporádný. Proti němu byl chalupník pilný a pracovitý. Měl se co otáčet, aby se uživil. Jednou se chalupník roznemohl a přišel požádat sedláka o pomoc, ale ten ho vyhnal. Nazlobený a nemocný chalupník se vydal na židovský hřbitov a tam si začal stýskat, začal se modlit, a najednou se mu zjevila zářící osoba. Vyslechla chalupníka a obdarovala ho velkým zdravím. Chalupník poděkoval a odešel zdrav domů. Sedlák, když se to dozvěděl, se nejprve urazil. Ale po nějakém čase se obrátil a dělal dobré skutky.

Černoslepice

/ Napsal Michal Knopp, 10 let /

V kamenném domku na kraji městečka Vlachova Březí žila stará hrbatá klepna. Pomlouvala, hádala se, byla lakomá, nepřála nikomu nic dobrého a všude šmejdila. Lidé se jí báli a nechtěli s ní nic mít. Říkali jí černá slepice. Každý se už těšil, až zaklepe bačkorama. A tak se stalo. Jedné mrazivé noci stará klepna umřela. Ale pokoj nedala. Na starém židovském hřbitově se objevila černá slepice, procházela se po hřbitovní zdi a když se někdo opozdil a šel za soumraku kolem hřbitova domů, tak ho černá slepice klovala do nohou. Ten nebožák musel celou cestu utíkat.

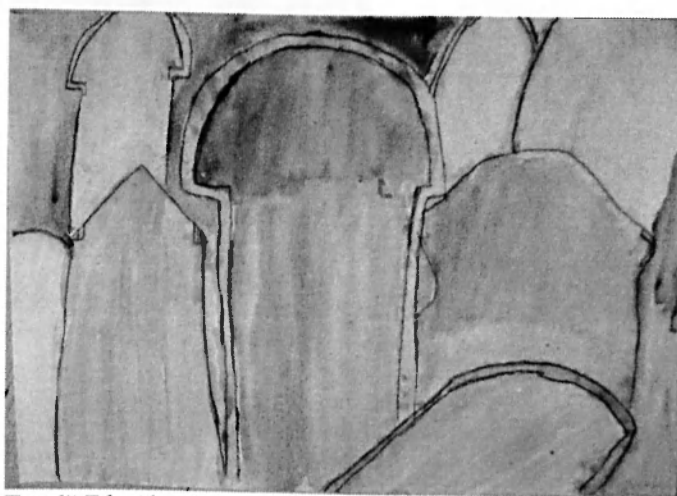
Příloha číslo 2... Mene tekel

Pavla Holíková, 11 let, Mene tekel

Jana Hessová, 10 let, Mene tekel

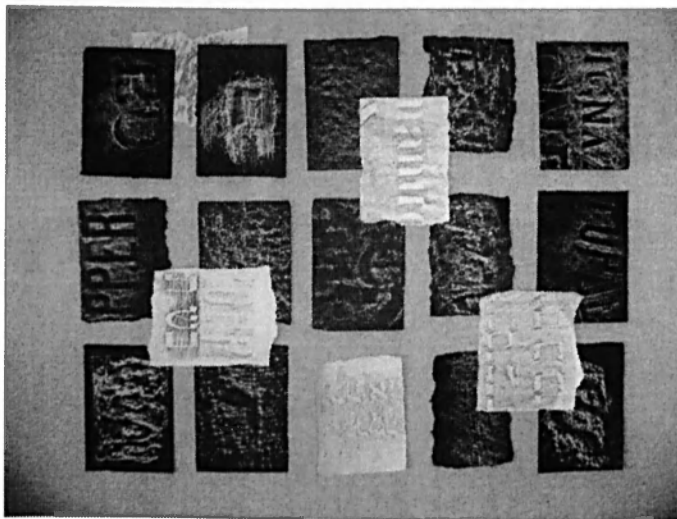

Tomáš Zdeněk, 10 let, Mene tekel

Příloha číslo 3... Tvary a povrchy

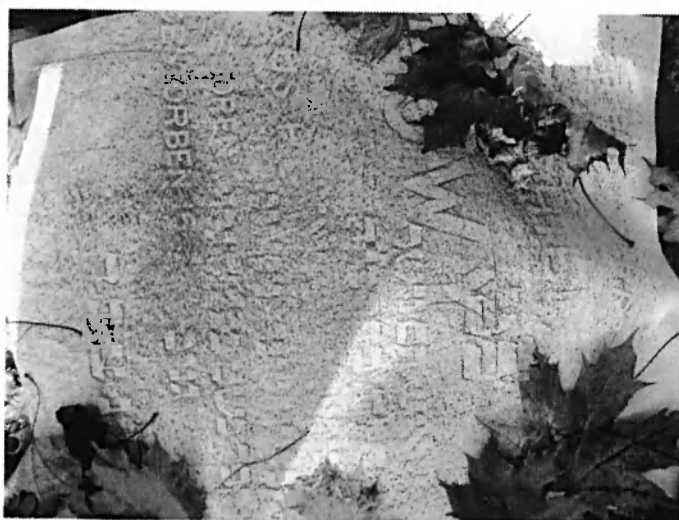

Kolektivní práce, Tvary a povrchy

Kolektivní práce, Tvary a povrchy

Příloha číslo 4...Kamenné stély

Pavlína Alešová, 9 let, Zdenka Hessová, 9 let

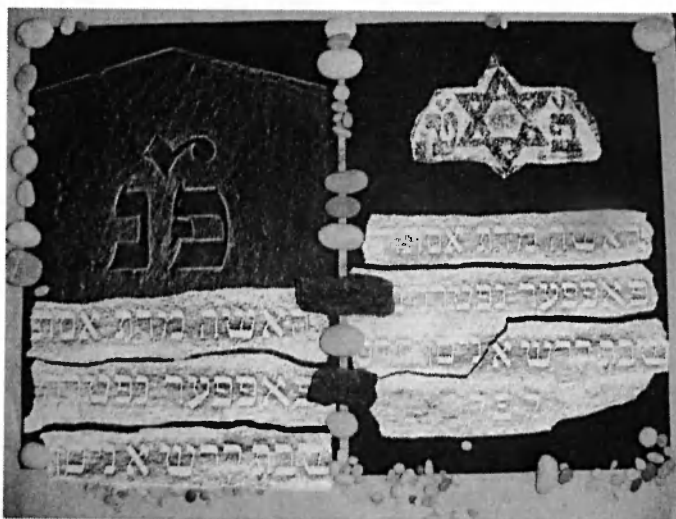

Tomáš Zdeněk, 10 let

Zdenka Hessová, 9 let, Kamila Bláhová, 9 let

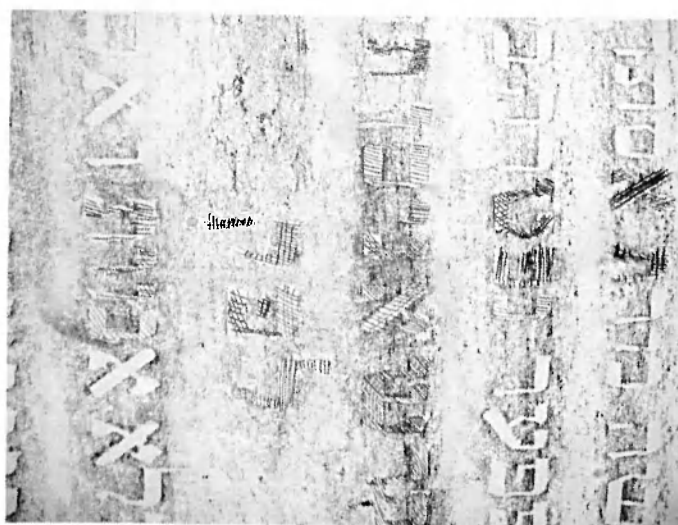
Příloha číslo 5...Tajenné písmo v kameni

Marie Svěchtová, 10 let

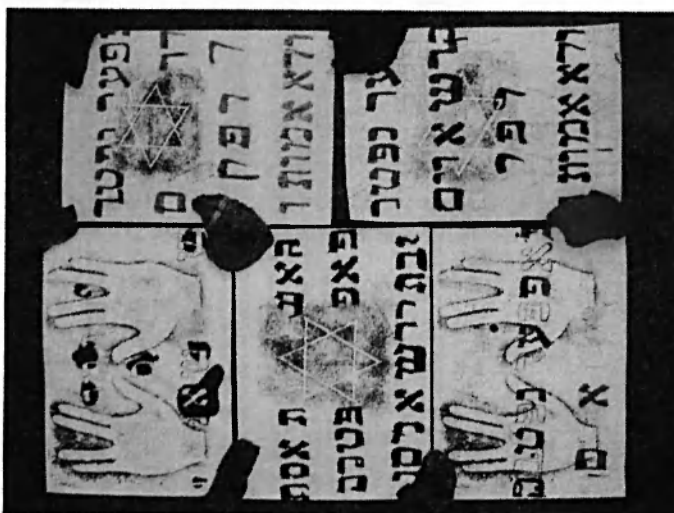

Pavel Bestrejka, 8 let

Nikola Ondřichová, 11 let

Příloha číslo 6...Symbols a ornamenti

Kolektivní práce, 8 let

Veronika Alešová, 8 let

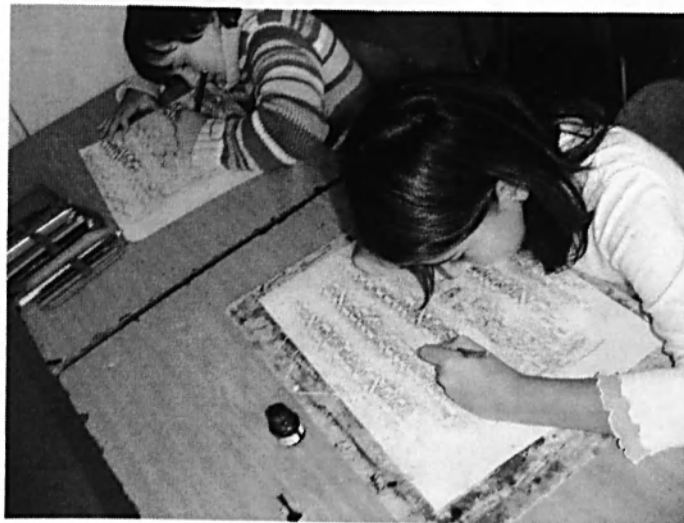

Tomáš Zdeněk, 10 let

Příloha číslo 7...Fotodokumentace

ZÁVĚR

Zastavit se, ohlédnout, zhodnotit a postupovat zase o krůček dál. Kolikrát jsem v průběhu své práce musela tuto formu využívat a řídit se jí? Na to opravdu odpovědět neumím, avšak systém takových postupných kroků, takových malých radostí při práci nebo po jejím skončení jsem přijala za vlastní, vyhovoval mi a osvědčil se. Nyní se opět zastavuji, ohlížím, hodnotím a...už nemusím postupovat dál? Přiblížil se opravdu konec mé diplomové práce? Osobně jsem přesvědčena, že nikoliv. V každé ze tří částí je přede mnou ještě mnoho neobjevených oblastí a témat. Každá z nich mě může ještě v mnohém obohatit. A proto znovu konstatuji, že vím, že nic nevím, i když předchozí stránky třeba vypovídají jinak. Mé hledání a cesty nemusí končit právě u knihy, ale třeba někde u sochy, plátna nebo...

Díky této práci jsem poznala, jaké nepřeborné množství námětů a technik lze využívat ve výtvarném řemesle i kumštu. A jsem upřímně ráda, že mi bylo dopřáno poodkrýt to nekonečné tajemství člověčího hledání a jsem dvojnásob ráda, že se tak stalo právě prostřednictvím výtvarného umění – které je mi nejbližší a ve kterém spatřuji smysl své seberealizace.

Děkuji všem, kteří mně i sebemenším způsobem pomáhali v díle, které mě častokrát přinášelo pocit radosti i štěstí.

BIBLIOGRAFIE

- BALEKA, Jan. Výtvarné umění. Praha: ACADEMIA, 1997
- BROŽOVÁ, Vlasta – PEŘINOVÁ, Marta. Kreslíme, malujeme, modelujeme...
Praha: Fortuna, 1993
- BYDŽOVSKÁ, Lenka – SRP Karel. Český surrealismus. Praha : Argo, 1996
- CIKÁNOVÁ, Karla. Kreslete si s námi. Praha : Aventinum, 1992
- ČAPKA, František - SANTLEROVÁ, Květoslava. Z dějin vývoje písma.
Brno : Masarykova universita v Brně, Pedagogická fakulta, 1998
- DOČEKAL, Jan. O grafice a grafických technikách.
Třebíč : OKS B. Václavka, 1988
- FULKOVÁ, Marie – NOVOTNÁ, Marie. Výtvarná výchova pro 6. a 7.ročník ZŠ
Praha: Fortuna, 1999
- FULKOVÁ, Marie – NOVOTNÁ, Marie – SLAVÍK, Jan „aj.“.
Výtvarná výchova pro 8.a 9.ročník ZŠ. Praha: Fortuna, 1997
- GENZOR, Josef – KRUPA, Viktor. Písma světa. Bratislava : Obzor, 1989
- GIMFERRER, Pere – PETROVÁ, Eva. Max Ernst. Praha: Odeon, 1993
- KÉKI, Béla. 5 000 let písma. Praha : Mladá fronta, 1984
- KREJČA, Aleš. Techniky grafického umění. Praha: Artia, 1981
- LINHART, Jiří a kolektiv. Slovník cizích slov pro nové století.
Litvínov : Dialog, 2004
- LOUKOTKA, Čestmír. Vývoj písma. Praha : Orbis, 1946
- NEDVĚDOVÁ, Zdeňka – ZATLOUKALOVÁ, Iva. Výtvarná tvorba.
Olomouc: Rubico, 2 000
- NICHOLAS de LANGE. Svět Židů. Přeložil Mertl, Lád'a. Praha: Knižní klub, 1996
- PARRAMÓN, José M. Jak malovat krajinu olejem. Praha : Svojtka a Vašut, 1996
- PETROVÁ, Eva. Umění frotáže. Litoměřice :
Galerie výtvarného umění v Litoměřicích, 1995
- PODLEŠÁK, Jan. Naše dny se naplnily. České Budějovice: Klub přátel Izraele v Č.B.;
Společnost pro obnovu synagogy ve Čkyni, 2002
- PRIMUS, Zdeněk. Umění je abstrakce – česká vizuální kultura 60. let.
Praha : Kant, 2003
- REJMAN, Lád'a. Slovník cizích slov. Praha : SPN, 1971
- ROESELOVÁ, Věra. Techniky ve výtvarné výchově. Praha : Sarah, 1996
- ROESELOVÁ, Věra. Řady a projekty ve výtvarné výchově. Praha: Sarah, 1997
- ROESELOVÁ, Věra. Proudny ve výtvarné výchově. Praha : Sarah, 2 000
- ROESELOVÁ, Věra. Didaktika výtvarné výchovy V., nejen pro ZUŠ
Praha : Univerzita Karlova v Praze- Pedagogická fakulta, 2003
- SADEK, Vladko – ŠEDINOVÁ, Jiřina „ aj.“. Židé, dějiny a kultura.
Praha : Židovské muzeum v Praze, 1997
- SLAVÍKOVÁ, Vladimíra – SLAVÍK, Jan – HAZUKOVÁ, Helena.
Výtvarné čarování. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2000
- STEHLÍK, Lad'a. Země zamyšlená, díl II. Praha : ČS spisovatel, 1966
- ŠIMOTOVÁ, Adriena. Hlava k listování. Praha: GemaArt / OSVU, 1997
- TROJAN, Raul – MRÁZ, Bohumír. Malý slovník výtvarného umění. Praha : SPN, 1990
- ILUSTROVANÝ ENCYKLOPEDIČKÝ SLOVNÍK I. Praha: Academia, 1980
- MALÁ ČESKOSLOVENSKÁ ENCYKLOPEDIIE II. Praha : Academia, 1985

MALÁ ILUSTROVANÁ ENCYKLOPEDIÉ. Praha : Encyklopedický dům, 1999
MALÝ ENCYKLOPEDIČKÝ SLOVNÍK A-Ž. Praha : Academia, 1972
NOVÁ ENCYKLOPEDIÉ ČESKÉHO VÝTVARNÉHO UMĚNÍ. Praha : Academia,
1995
SLOVNÍK ČESKÝCH A SLOVENSKÝCH VÝTVARNÝCH UMĚLCŮ 1950 – 1999,
2000
díl CH – J., díl Ka – Kom. Ostrava : Výtvarné centrum Chagal, 1999,2000
SLOVNÍK SVĚTOVÉ KRESBY A GRAFIKY. Praha : Odeon, 1997
VELKÝ SLOVNÍK NAUČNÝ A – L. Praha: Diderot, 1999
UNIVERSÁLNÍ LEXIKON UMĚNÍ. Grafoprint Neubert, 1966

ŠEDINOVÁ, Jiřina. Umění v židovských komunitách II. Výtvarná výchova, rok 2003,
ročník 43, strana 2 – 3.

PŘÍLOHY

K diplomové práci přikládám originál objekt BEJT ALMIN (kniha), originály fotodokumentace a originály dětských prací.